

**CONTRIBUȚII PRIVITOARE LA STATUTUL CLERULUI GRECO-CATOLIC
ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA.
CAZUL DISTRICTULUI FĂGĂRAȘ**

**BEITRÄGE BETREFFEND DAS STATUT DES GRIECHISCH-KATHOLISCHEN
KLERUS IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS.
DER FALL DES FOGARASCHER DISTRIKTS**

ZUSAMMENFASSUNG

Das Objektiv dieser Studie ist das Präsentieren des sozialen und rechtlichen Statuts des griechisch-katholischen Klerus, insbesondere das Problem seiner Erlaß von den öffentlichen Aufträge. In der ersten Teil wird die historische Evolution des Problems gezeigt, mit eine Betonung des Moments der Union, des Bistums Ioan Patachis und der ersten Jahren des Bistums Inochentie Micus. Der zweite Teil präsentiert zuerst die Evolution des griechisch-katholischen Klerus aus dem Fogarascher Distrikt, basiert auf die wichtigsten statistischen Quellen: die fiskalische Konskription von 1721-1722, die urbariale Konskription von 1726 und die konfessionelle Konskription von 1733. Dann folgt die Analyse der Situation des griechisch-katholischen Klerus aus Fogarasch am Anfang des 4. Jahrzehntes, nach dem Protokoll (*Deliberatum*) des Prozesses zwischen den rumänischen Priestern in Părău, Beclean und Ludișor und dem Provisor des fiskalischen Bezirks Fogarasch, Johann Harthmann. Das Dokument widerspiegelt die Beziehungen des Klerus zu den lokalen Behörden und ihre Einstellung zu den Privilegien der griechisch-katholischen Priestern. Es werden auch die lokalen Vorschriften, welche die praktische Anwendung dieser Privilegien bezweckten, erwähnt. Die wichtigsten besprochenen Probleme sind: die Anzahl der Priester, ihre Immunität, das Problem der überzähligen Priestern (welche keine Pfarrei hatten). Die besondere Bedeutung des Dokuments ergibt sich auch davon daß es ein Bild über die Art wie die betreffende Priester ihre geistlichen Aufgaben erfüllten, zeigt. Es zeigt auch die Genese des argumentativen Arsenal des Bischofs Inochentie Micu, welches dieser später in seine Denkschriften benutzte.

Problema scutirii clerului greco-catolic de sarcinile publice și a asigurării unui statut social-juridic privilegiat, similar celui de care beneficia clerul catolic, a stat de la început în atenția politicii eclesiastice promovate de Leopold I, constituind argumentul hotărâtor al ofertei adresate sacerdoților ortodocși din teritoriile integrate Imperiului după anul 1683. Sugestiile cardinalului Kollonich, expuse în *Conceptul de organizare a regatului Ungariei* (1688)¹ au fost puse în practică prin diplomele de unire emise în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea. Astfel, diploma din 23 august 1692 acordată credincioșilor de rit oriental din regatul Ungariei asocia privilegiului imunității eclesiastice a clerului prevederea dotării bisericilor și parohiilor greco-catolice². În succesiune directă, rezoluția imperială din 14 aprilie 1698 acorda preoților români din principatul Transilvaniei care acceptau unirea privilegiile clerului catolic (respectiv ale celorlalte religii recepte)³, iar scrisoarea enciclică a cardinalului Kollonich din 2 iunie același an relua principiul privilegierii doar a celor care se uneau cu Biserica Catolică și stabilea obligația Guberniului și a celorlalte autorități administrative și judiciare de a acorda ajutor și asistență celor lezați în prerogativele lor, așa cum prevedea de altfel și diploma din anul 1692⁴. Prima diplomă leopoldină a unirii românilor din Transilvania (16 februarie 1699) repeta în esență prevederile diplomei din anul 1692, mai puțin pe acelea referitoare la dotarea bisericilor, cu obligația protecției noilor convertiți fiind însărcinate în primul rând autoritățile militare⁵. Cea de-a doua diplomă leopoldină, din 19 martie 1701, a confirmat privilegiul imunității eclesiastice, a decretat scutirea clerului greco-catolic de orice contribuții personale, taxe și dijme (cu referire la proprietățile

¹ Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj-Napoca, 1994, p. 82.

² Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, Oeniponte, 1885, p. 165; Eudoxiu de Hurmuzaki, Nicolae Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. V/1, București, 1885, nr. 289, p. 418.

³ N. Nilles, *op. cit.*, p. 195.

⁴ *Ibidem*, p. 196-198.

⁵ *Ibidem*, p. 225-226. Această diplomă a fost confirmată de împăratul Iosif I, la 30 martie 1708, prin același act fiind reconfirmată și diploma din 23 august 1692 (*ibidem*, p. 376-379). La ea face referire și diploma emisă de împăratul Carol al VI-lea la 21 august 1738 (*ibidem*, p. 535), fiind confirmată ulterior și de Maria Tereza, la 9 septembrie 1743 (*ibidem*, p. 553).

eclesiastice) și a extins din nou obligația de protecție și apărare a clerului unit la toate autoritățile administrative, judiciare și militare⁶.

În punerea efectivă în practică a acestor prevederi un rol important îi revenea teologului iezuit, conform *Reversalului* episcopului Atanasie Anghel din 7 aprilie 1701 și *Instrucțiunii* alcătuite de cardinalul Kollonich pentru uzul teologului. Primul act menționa atribuțiile acestuia cu privire la stabilirea numărului preoților necesari pentru o parohie, a taxelor percepute de aceștia pentru administrarea sacramentelor și indica procedura judiciară de urmat în cauzele personale ale clerului⁷. Cel de-al doilea insista asupra puterii de decizie a teologului cu privire la numărul preoților, asupra obligației sale de a investiga calitatea și moralitatea acestora, trasându-i totodată drept sarcină și supravegherea respectării, de către nobilii protestanți, a imunităților și privilegiilor clerului român, statuate în diplomele din 1699 și 1701⁸.

Rezultat al negocierilor purtate cu iezuiții, în primul rând cu Ladislau Bárányi, în cadrul trasat de diploma imperială din 23 august 1692, propriile deziderate ale elitei clerului român sunt reflectate mai întâi de hotărârile sinodului din februarie 1697. Ele erau stimulate de oferta imperială, dar aveau la bază și o notabilă tradiție a diplomelor privilegiale acordate de principii Transilvaniei preoților români în cursul secolului al XVII-lea⁹. Punctul al doilea al declarației de unire formulate de sinod a adoptat principiul privilegierii tuturor membrilor clerului¹⁰; declarația mitropolitului Teofil din 21 martie evidențiază în schimb și punctul de vedere românesc: dorința egalității în privilegii atât cu preoții catolici cât și cu cei aparținând confesiunilor reformate, a dotării cu case parohiale și a dependenței preoților doar de episcopul propriu¹¹. Ulterior, "cartea de mărturie" din 7 octombrie 1698 se raporta explicit la oferta imperială făcută prin rezoluția din 14 aprilie același an¹². Au existat și preocupări de alt gen, reflectate de actele sinodului din 14 septembrie 1700, care cuprind hotărâri legate de respectarea practică a imunității judiciare a clerului parohial și a scutirii de sarcini a slujitorilor bisericești, respectiv de contribuțiile datorate de credincioși preoților parohi¹³. Totuși, sinoadele se preocupă acum în mai mare măsură de respectarea privilegiilor câștigate de cler. În acest sens se pot aminti doleanțele exprimate de sinodul din 6 ianuarie 1701, expuse de Atanasie Anghel la Viena, în fața cardinalului Kollonich, dintre care menționăm: confirmarea privilegiilor acordate clerului de către principii Transilvaniei¹⁴, reconfirmarea scutirilor și imunităților acordate de împărat prin rezoluția din anul 1698, care nu erau respectate de nobilimea protestantă¹⁵, încredințarea apărării unirii generalului comandant al armatei imperiale din Transilvania¹⁶ și, în fine, scutirea preoților de plata dijmei¹⁷.

Poziția Stărilor transilvănene, caracterizată de ostilitatea față de "politica românească a Vienei"¹⁸, s-a manifestat prin tendința de limitare a privilegiilor și scutirilor acordate prin diplomele imperiale. Astfel, instrucțiunea adresată de Status-ul catolic lui Atanasie Anghel la 29 martie 1699

⁶ *Ibidem*, p. 295, 300 (articolele I, II și XIV).

⁷ *Ibidem*, p. 284-286 (articolele 7, 12 și 14).

⁸ *Ibidem*, p. 310-313 (articolele 5 și 13).

⁹ Ana Dumitran, Gúdor Botond, Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI - primele decenii ale secolului XVIII)*, Alba Iulia, 2000, p. 66-67.

¹⁰ N. Nilles, *op. cit.*, p. 168.

¹¹ *Ibidem*, p. 170. Pentru interpretarea acestor postulate vezi M. Bernath, *op. cit.*, p. 104-105, Octavian Bârlea, *Unirea românilor (1697-1701)*, în *Perspective*, XIII, 1990, p. 12-13, Pompiliu Teodor, *Politica confesională a Habsburgilor în Transilvania (1692-1759)*, în *Caietele David Prodan*, I, nr. 2, 1994, p. 22-23.

¹² Silviu Dragomir, *Români din Transilvania și unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697-1701)*, Cluj, 1990, p. 30. Declarația de unire din 5 septembrie 1700 adaugă la această referință scrisoarea enciclică a cardinalului Kollonich și diploma imperială din 16 februarie 1699 (Ioan Micu Moldovanu, *Acte sinodale ale baserecei romane de Alba Iulia și Făgărașiu*, tom II, Blaj, 1872, p. 116.

¹³ Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor*, ediție îngrijită de Ioan Chindriș, București, 1995, p. 230 (articolele 7, 9, 11 și 12).

¹⁴ N. Nilles, *op. cit.*, p. 275 (punctul III). Această solicitare demonstrează valoarea pe care diplomele privilegiale din secolul al XVII-lea au avut-o în geneza programului revendicativ expus în actele unirii. Un asemenea privilegiu (cel din anul 1668, acordat de principele Mihail Apafi) a fost confirmat de împăratul Leopold I, ca urmare a solicitării lui Atanasie Anghel, la 25 ianuarie 1703 (Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, vol. XV/2, București, 1913, nr. 2827, p. 1494).

¹⁵ N. Nilles, *op. cit.*, p. 275-276 (punctul IV).

¹⁶ *Ibidem*, p. 277 (punctul VI). Această solicitare trebuie pusă în legătură cu prevederea similară conținută în diploma din 16 februarie 1699 (vezi supra nota 5).

¹⁷ *Ibidem*, p. 278 (punctul VIII). În privința acestei solicitări cardinalul Kollonich se pronunțase deja (vezi infra, nota 22). Clerul va reveni însă și în sinodul din 8 iunie 1702 cu aceeași doleanță (*ibidem*, p. 352).

¹⁸ M. Bernath, *op. cit.*, p. 124.

încerca, pe de o parte, limitarea numărului persoanelor scutite la familia preotului și stabilirea numărului maxim de preoți pentru fiecare sat, iar pe de altă parte tindea să îngreudească scutirile în funcție de statutul terenului pe care locuia preotul sau al terenului deținut în folosință¹⁹. Pornind de la această instrucțiune, Dieta Principatului a elaborat, la 23 septembrie, o altă instrucțiune, comunicată clerului român întrunit în sinod prin rezoluția gubernială din 26 septembrie. Se reluau prevederile referitoare la numărul preoților și la obligația acestora de a presta dijma pentru terenurile deținute în folosință și a achita dările obișnuite pentru cele ereditare, excepție făcând doar proprietățile bisericesti. Apăreau însă și dispoziții noi, precum retragerea în mănăstiri a preoților supranumerari care nu aveau posesiuni proprii, din care să se poată întreține, și judecarea preoților în conformitate cu procedura forului eclesiastic al confesiunii cu care aceștia acceptau să se unească²⁰. Acest proiect a fost transmis cardinalului Kollonich pentru a obține aprobarea imperială, primatul răspunzând însă, la 7 februarie 1700, printr-o altă rezoluție, caracterizată de o abilă moderație²¹. Se accepta principiul neînmulțirii peste necesități a numărului preoților, cei în funcție, ca și cei supranumerari, trebuind totuși să se bucure de toate privilegiile clerului catolic. În cazul celor care primiseră în folosință terenuri de la stăpânii de pământ, ca și al celor vinovați de delict, trebuiau să se aplice aceleași prevederi ca și sacerdoților de rit latin²². Stările transilvănene au persistat însă în aceeași atitudine ostilă, manifestată atât prin plângeri adresate împăratului, Guberniului sau Dietei²³, cât și prin neglijarea practică a imunităților și scutirilor preoților uniți, așa cum o demonstrează doleanțele clerului expuse în sinoadele din 1701 și 1702²⁴.

În perioada următoare, actele sinoadele pun un tot mai mare accent pe demnitatea funcției sacerdotale, pe misiunea pastorală a preotului și pe reglementarea vieții religioase a credincioșilor, tendință inițiată încă de sinodul din anul 1700. În acest context, un aspect important l-a constituit situația jurisdicțională a preoților hirotoniți de către episcopii ortodocși din afara Transilvaniei, al căror număr a devenit semnificativ mai ales datorită lungilor perioade de sedisvacanță (1713-1721, 1727-1732)²⁵. Stoparea acestei practici a încercat-o episcopul Atanasie Anghel printr-o dispoziție conținută în circulara din 4 ianuarie 1712²⁶ și Ioan Patachi printr-o hotărâre a sinodului din 26 februarie 1725, care-i declara lipsiți de calitate sacerdotală pe toți cei care până la acea dată nu solicitaseră confirmarea episcopală²⁷. O măsură similară a adoptat și sinodul convocat și prezidat de rectorul Colegiului iezuit din Cluj, Adam Fitter, în calitate de “director” al clerului (15-18 noiembrie 1728); a fost stabilită atunci și o amendă de 24 de florini pentru preoții care, în ciuda repetatelor avertismente, recurseseră pentru ordinare la episcopii “schismatici”²⁸. Mai moderat, sinodul din 29-30 septembrie 1732, convocat cu ocazia instalării episcopului Inochentie Micu, a hotărât ca preoții respectivi să plătească, pentru a fi investiți ca și preoți uniți, câte un galben (*ducatus*)²⁹.

Aceleași acte sinodale reflectă situația tensionată din teritoriul diecezei din perioada sedisvacanței provocate de moartea episcopului Ioan Patachi³⁰. Excesele preoților “schismatici” care părăsiseră unirea și ocupaseră, prin violență, bisericile unite au determinat sinodul din 1728 să solicite realizarea unei anchete prin intermediul protopopului Nicolae de Bia și al parohului Făgărașului, Ladislau Hátos, însoțiți de doi funcționari guberniali³¹. Tot atunci li s-au încredințat drept sarcini protopopilor explicarea unirii în cadrul sinoadelor locale și supravegherea cu deosebire a preoților

¹⁹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 228 (punctele 1-4).

²⁰ *Ibidem*, p. 235-237 (punctele 1, 4-6).

²¹ M. Bernath, *op. cit.*, p. 138-141.

²² N. Nilles, *op. cit.*, p. 239 (punctele 1, 4-6).

²³ Zenovie Păclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, vol. I, ediția a II-a, în *Perspective*, XVII, 1994-1995, p. 210-211.

²⁴ Vezi supra, notele 15 și 17.

²⁵ Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 195, 217, 223, 225.

²⁶ P. Maior, *op. cit.*, p. 238.

²⁷ *Ibidem*, p. 240-241 (articolul 2).

²⁸ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 103 (articolul 7). Tot acum s-a hotărât să fie denunțat Guberniului episcopul Dosoftei din Maramureș, care continua să facă hirotoniri și pentru Transilvania (*ibidem*, p. 105 (articolul 15); Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 205, 233, 234).

²⁹ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 97 (articolul 2).

³⁰ La această situație se referă și ordinul gubernial din 17 septembrie 1728 (Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, vol. XV/2, p. 1627-1628, nr. 3036; Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, *Anexe*, p. 22-24, nr. 16-17).

³¹ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 101-102 (articolul 2). Vezi tot aici și punctul 1, referitor la “Popa Majlat quidam sacerdos schismaticus turbulentus et unitorum persecutor maximus”.

“schismatici” și a activității lor³² și efectuarea de vizitații canonice pentru verificarea comportamentului preoților, a modului de îndeplinire a atribuțiilor pastorale și pentru urmărirea celor care-i tulburau pe sacerdoții uniți (“sincere unitos”), numindu-i “papistași” (“papistas”).³³ S-a interzis însă atât preoților, cât și protopopilor să hotărască pedepse eclesiastice constând în închiderea bisericilor sau în interzicerea administrării sacramentelor, asemenea decizii putând fi luate doar de autoritatea superioară (directorul iezuit)³⁴.

A fost abordată, în cadrul aceleiași sinod, și problema privilegiilor clerului: situația fiilor preoților, pentru reglementarea căreia se prevedea apelul la Guberniu, recunoașterea scutirilor preoților de taxele, onorariile și dijele datorate nobililor proprietari, chestiune în cazul căreia se prevedea inclusiv recursul la Curtea imperială, și recunoașterea scutirii lor, ca și a slujitorilor bisericești, de sarcinile publice la care erau supuși doar iobagii³⁵. În fine, protopopii trebuiau să se îngrijească de asigurarea întreținerii preoților parohi de către comunități³⁶. Cu privire la numărul preoților, sinodul din anul 1732 a considerat necesar să-l stabilească la doi preoți pentru fiecare parohie, cărora trebuiau să li se adauge câte un diacon și un paracliser³⁷.

Atitudinea Stărilor transilvănene față de privilegiile și imunitățile clerului greco-catolic s-a menținut pe aceleași coordonate și în această perioadă. Erau demascate abuzurile clerului român, vehiculându-se din nou (în anul 1714) ideea anchetei pentru constatarea numărului real al preoților și a situației terenurilor deținute de aceștia³⁸. Menținându-se în limitele instrucțiunilor stabilite de Dietă în anul 1699, reglementările locale elaborate de către unitățile administrative se bazau pe principiul limitării numărului preoților scutiți și al limitării scutirilor la proprietățile eclesiastice³⁹. O reglementare mai generală a adoptat Dieta de la Mediaș (1713), care a stabilit numărul preoților pentru fiecare comunitate (între 1 și 3), în funcție de mărimea acesteia (mare, mijlocie sau mică)⁴⁰. Nouă era

³² “RR. domini Archidiaconi singillatim in suis Hyparchiis, intra brevioris temporis spatium convocabunt ad particulares synodos, omnes suos popas, eosdemque de sacra unione et quomodo eam teneant, calleant et observent diligenter examinabunt, si quos autem inter eos invenerint schismaticos, eo magis quempiam unionem abjurasse, illico similes cum congrua declaratione et rei certitudine reverendissimo dno Patri Rectori denuntiabunt, qua occasione etiam singulariter examinabunt popas praesertim de ruditate suspectos, num formam et materiam sacramentorum calleant, quomodoque et qualiter eadem administrent; rudes autem in his instituant ac informent, ne per supinam ignorantiam sacrilegia contingant, et animarum ruina sequatur.” (*Ibidem*, p. 102-103, articolul 5).

³³ “... singillatim de nomine exquirendi erunt omnes illi, qui sincere unitos per despectum *papistas* appellare seque ab illis diversos affirmare praesumpserunt, utpote quorum similes procaciter dictae propositionis, gravia mala et erga vere unitos quoque ritus graeci fideles magnae differentiae causam non raro praebuerunt gravis auctoritatis catholicis latini ritus.” (*Ibidem*, p. 103-104, articolul 8). Octavian Bârlea susține existența unei deosebiri între preoții “uniți” (recte “schismatici”) și “adevărații uniți” (recte “papistași”), cei care acceptaseră reforma liturgică a episcopului Ioan Patachi și, deci, primii pași spre latinizare, în timp ce primii perseverau în ritul oriental (*Biserica Română Unită și ecumenismul Corifeilor Renașterii culturale*, în *Perspective*, an V, nr. 19-20, ianuarie-iunie 1983, p. 42-43, 53-54). Dar articolul sinodal citat este destul de limpede în această privință. Termenii utilizați de directorul Adam Fitter apar și în ordinul gubernial citat mai sus: “Prin moartea lui Ioan Pataki, alias Nemeș, episcop al Românilor de rit grecesc, am aflat de marea tulburare latentă între popii români uniți, și că și acei cari sunt cu adevărat uniți dintre ei, după moartea episcopului baron Pataki, din pricina turburării și batjocurilor altora, au pribegit în cele două țeri românești, în Banat și Maramurăș, s-au făcut popi cu episcopi schismatici și, întorcându-se de acolo, au pricinuit multe necuviințe”; “... văzând și aflând că din zi în zi în mai mare măsură cresc intențiile rele și munca schismaticilor popi români, s-a crezut că e de nevoie să se publice în toate localitățile ca de acum cine dintre acești Români se face popă român de către un episcop schismatic, în taină sau furiș, și pe adevăratul popă unit se silește să-l gonească oricum, să facă tulburare între ei, acela să fie îndată pus la contribuție și să fie cupus și la purtarea altor îndatoriri. Cu un cuvânt cine nu-ș poate aduce un act doveditor de la Atanasie, de la baronul Ioan Pataki sau de la alt episcop unit adevărat, acela îndată să dea bir și să fie supus și altor sarcini, ba chiar și domnului de pământ să-i facă slujbe”.

³⁴ “A modo in posterum nullus poparum vel archidiaconorum ob quodlibet crimen seu privatae personae seu etiam totius communitatis templa et ecclesias occludere vel sacris ibidem celebrandis interdicere praesumat eo magis sacramenta administrare vetet, sed prius rem credibiliter dilucidatam reverendissimo domino Principali remonstrabit, qui si culpam interdictioni aut cujuslibet generis poenae ecclesiasticae obnoxiam esse judicaverit, juxta rei exigentiam congruam faciet ordinationem, cui deinde quivis poparum et archidiaconorum obtemperandum sibi esse noverit.” (I. M. Moldovanu, *op. cit.*, p. 103, articolul 6). În același sens, sinodul din anul 1732 prevedea, în articolul 15: “Cavebunt in posterum Sacerdotes plebem ab ecclesiis excludere et eas ei interdicerere aut ex injuria quadam cuiquam sacram Synaxim denegare sub poena graviori.” (*Ibidem*, p. 99).

³⁵ *Ibidem*, p. 104-106 (articolele 9, 19 și 20).

³⁶ *Ibidem*, p. 105.

³⁷ *Ibidem*, p. 97.

³⁸ Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 211-212.

³⁹ *Ibidem*. Sunt amintite aici reglementările adoptate de comitatul Cluj (în anul 1710), Alba de Jos (în anul 1712) și Târnava (în anul 1720).

⁴⁰ I. Tóth Zoltán, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean. 1697-1792*, București, 2001, p. 93.

acum lupta inițiată, pe de o parte, de conducerea Bisericii românești pentru asigurarea drepturilor clerului, pe de alta de reprezentanții Stărilor pentru contestarea acestor drepturi.

Încă în timpul petrecut la Viena în așteptarea confirmării pontificale, episcopul Ioan Patachi a redactat câteva memorii adresate împăratului, în care dezvăluia nerespectarea imunităților clerului și solicita, pornind de la diplomele leopoldine din 1692 și 1699, egalitatea cu clerul catolic, atât în privința privilegiilor, cât și a mijloacelor de subzistență, ca și dotarea cu terenuri pentru cimitire, școli, case parohiale și biserici⁴¹. La rândul lor, Stările continuau acțiunea contestată, fie prin memorii colective ale tuturor celor trei națiuni, precum cele din 4 martie 1722 și 9 aprilie 1725⁴², fie prin demersuri individuale desfășurate cu predilecție de scaunele și districtele săsești⁴³. Documentele mărturisesc situația reală a clerului parohial de pe *Fundus Regius*, supus abuzurilor funcționarilor locali⁴⁴. În perioada sedisvacanței apărarea privilegiilor sale a fost inițiată de cei care erau însărcinați cu aceasta – directorul Régai György⁴⁵ și guvernatorul Sigismund Kornis⁴⁶. După instalarea în scaunul episcopal, Ioan Patachi a preluat această sarcină, continuând demersurile întreprinse la Viena prin acțiuni efective îndreptate spre punerea în practică a privilegiilor clerului subordonat⁴⁷. În acest scop, el a numit un plenipotențiar care să ducă tratative cu comitele sașilor, Andreas Teutsch, în persoana curatorului David Maxai⁴⁸, și a instituit un procurator al clerului, în anul 1725, ca urmare a solicitării sinodului, funcție în care a fost numit Francisc Hunyadi⁴⁹.

Episcopul Inochentie Micu și-a început acțiunile revendicative în perioada petrecută la Viena, înaintea instalării în scaunul episcopal. El a denunțat aici încălcarea sistematică a privilegiilor și imunităților clerului prevăzute în primele două articole ale diplomei a doua leopoldine și a ridicat problema imposibilității reducerii numărului preoților uniți, atât datorită exigențelor impuse de specificul cultului divin în bisericile de rit grec, cât și datorită mijloacelor cu totul insuficiente de subzistență ale preoților români, ceea ce făcea necesară menținerea lor într-un număr mai ridicat⁵⁰.

Problema clerului supranumerar, legată în mod nemijlocit de chestiunea situației jurisdicționale a preoților ordinați de către episcopii ortodocși în perioadele de sedisvacanță, a reprezentat un aspect delicat, a cărui soluționare au încercat-o, așa cum am văzut, atât sinoadele diecezei și episcopul Ioan Patachi, cât și Stările transilvănene⁵¹. Integrarea acestor sacerdoți în rândurile clerului greco-catolic printr-o simplă confirmare episcopală, lăsa nerezolvată problema dotării lor cu mijloacele de subzistență necesare. Această chestiune va constitui unul dintre leit-motivurile acțiunii revendicative a episcopului Inochentie Micu, care va susține privilegierea întregului cler greco-catolic, în conformitate cu diplomele imperiale, Stările menținându-se în mod constant pe principiul limitării numărului preoților și al limitării imunităților la posesiunile bisericesti⁵².

Ca urmare a solicitării comisiei instituite prin decretul imperial din 11 decembrie 1732 pentru investigarea plângerilor episcopului român prezentate împăratului la Viena, s-a realizat atât conscrierea civilă a clerului român, prin intermediul autorităților laice, cât și cea confesională,

⁴¹ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 196-198. Apelul la diploma din anul 1692 nu este întâmplător, dat fiind că prevederea referitoare la dotarea parohiilor greco-catolice nu a fost reactualizată și în diplomele ulterioare.

⁴² *Ibidem*, p. 212, 215-216; Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XV/2, p. 1591-1592, nr. 2984.

⁴³ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 212-215, Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XV/2, nr. 2988 și 2995-3001.

⁴⁴ Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XV/2, nr. 2985, 3004, 3009; Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 214.

⁴⁵ Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XV/2, nr. 2986, 2987.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 2992-2994.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 3005, 3007, 3010-3012, 3015.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 1614-1615, nr. 3015; Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 215-216.

⁴⁹ P. Maior, *op. cit.*, p. 240 (articolul 1); Z. Pâclișanu, *op. cit.*, *loc. cit.*

⁵⁰ N. Nilles, *op. cit.*, p. 515-516; Augustin Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaj, 1900, p. 28-30; Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 235-236.

⁵¹ Episcopul solicitase într-unul din memoriile redactate la Viena ca, până la reducerea numărului lor, toți preoții să fie tratați în conformitate cu privilegiile imperiale (Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 196). Pentru atitudinea stărilor vezi reglementările locale citate mai sus. În același sens, ordinul gubernial din 17 septembrie 1728 prevedea supunerea acestor preoți la sarcinile publice și la toate slujbele senioriale, deci lipsirea lor de orice privilegiu deținut în virtutea funcției sacerdotale (vezi supra, nota 34).

⁵² În argumentația episcopului această atitudine a Stărilor avusese drept consecință refuzul multor preoți hirotoniți în afara Transilvaniei de a se integra clerului greco-catolic și defecțiunea altora, aceștia fiind, implicit, autorii tulburărilor confesionale din ultimii ani (vezi scrisoarea episcopului din anul 1733 adresată generalului comandant Wallis, împreună cu actele conscripției din același an și raportul din 8 mai 1734 asupra cauzelor care împiedicau progresul unirii adresat cancelarului aulic Bornemisza la A. Bunea, *op. cit.*, p. 33, 133-134 și la Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 226, 240-241, 318).

efectuată de episcopul Inochentie Micu și de protopopii din subordinea sa⁵³. Această inițiativă, având la bază interesul mai general al Curții vieneze de cunoaștere a situației reale a bisericilor și clerului greco-catolic din Imperiu în raport cu privilegiile conferite⁵⁴, trebuia să facă posibilă o reglementare definitivă a statutului clerului greco-catolic și, cu deosebire, a chestiunilor legate de situația sa materială. Conscriptia dorită de Curte poate fi privită, pe de altă parte, din punctul de vedere al Stărilor, ca oferind încă un prilej de amânare a soluționării problemei situației materiale a clerului greco-catolic, în spiritul constantei neglijări a prevederilor diplomelor imperiale, destul de vagi și imprecise pentru a permite reinterpretările factorilor locali de decizie cu privire la mijloacele efective de privilegiere a clerului și de dotare a parohiilor greco-catolice.

Punctele de vedere exprimate explicit cu privire la problema statutului clerului greco-catolic reflectă așadar două atitudini distincte, a căror confruntare a caracterizat istoria Bisericii românești din Transilvania în prima jumătate a secolului al XVIII-lea⁵⁵. Atitudinea oficialităților Principatului și a Stărilor transilvănene este evidențiată, în elementele sale esențiale, încă de reglementările elaborate în anul 1699, axate pe principiul stabilirii numărului maxim de preoți pentru fiecare parohie⁵⁶ și al condiționării acordării scutirilor de statutul terenului deținut de sacerdoții greco-catolici. Reglementările locale adoptate de oficialitățile comitatense în cursul celui de-al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea nu au făcut decât să concretizeze principiile stabilite în anul 1699. Memoriile redactate de reprezentanții Stărilor, amintite mai sus, dezvăluie tendința de eludare sistematică a privilegiilor clerului greco-catolic, motivată, în aceste luări de poziție, prin feluritele “abuzuri” de care erau acuzați preoții români.

În replică, Biserica românească a integrat în programul său revendicativ privilegiile acordate prin diplomele imperiale, fapt evidențiat prin luările de poziție exprimate încă în anul 1701. Alături de diplomele imperiale au ocupat însă un loc important și diplomele privilegiate acordate de principii Transilvaniei în cursul secolului al XVII-lea, a căror confirmare a solicitat-o Atanasie la Viena în același an 1701. Demersurile în favoarea punerii în practică a privilegiilor clerului greco-catolic întreprinse de directorul Régai și de episcopii Ioan Patachi și Inochentie Micu, ca și de guvernatorul Sigismund Kornis, au fost însoțite de punerea în discuție a problemei esențiale reprezentate de statutul clerului supranumerar. Dorința de integrare a acestuia, prin confirmare episcopală, în rândurile clerului greco-catolic, era motivată prin exigențele ritului răsăritean, fiind însoțită, în consecință, de revendicarea privilegierii a câte doi preoți și doi auxiliari bisericești, conform hotărârii sinodului din anul 1732. Pe această cale, soluționarea problemei dotării clerului, asumată de episcopul Inochentie Micu, devenea cu atât mai dificilă.

Implicarea mai activă a Curții imperiale în această dispută s-a făcut simțită la începutul deceniului patru, în contextul demersurilor vizând realizarea conscripției clerului greco-catolic, dar și al acțiunilor revendicative întreprinse la Viena de episcopul Inochentie Micu. Astfel, disputa mărginită până atunci la o zadarnică confruntare între două poziții ireconciliabile s-a apropiat, prin implicarea factorului mediator reprezentat de Curtea vieneză, de o posibilă soluționare.

Inochentie Micu a avut meritul de a fi pus în discuție întreaga problematică suscitată de punerea în practică a statutului privilegiat al clerului greco-catolic; acțiunea sa ne apare cu atât mai semnificativă cu cât legalizarea acestui statut privilegiat de către Dieta Principatului în anul 1744, în contextul mai hotărâței implicări a Curții în favoarea reglementării definitive a statutului Bisericii Catolice din Principat, a fost și un rezultat al perseverenței sale. Cercetările consacrate genezei arsenalului argumentativ al episcopului Inochentie Micu nu mai pot neglija semnificația experienței acumulate de acesta în primii ani ai episcopatului, atunci când s-a confruntat cu realitățile specifice din

⁵³ A. Bunea, *op. cit.*, p. 32.

⁵⁴ Ovidiu Ghitta, *Un izvor necunoscut despre Biserica Greco-catolică din comitatul Satu Mare la 1734*, în vol. *Studii istorice. Omagiu Profesorului Camil Mureșanu*, Cluj, 1998, p. 172-173.

⁵⁵ Cercetarea întreprinsă de Ovidiu Ghitta cu privire la comitatul Satu Mare este extrem de stimulativă sub raportul unei similarități (până la un punct) a problematicii în discuție (vezi *Dezbateri privind scutirea clerului greco-catolic din Ungaria de sarcinile publice. Cazul Sătmăruului*, în vol. *Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate*, Satu Mare, 1999, p. 261-276).

⁵⁶ Pe marginea unui referat al Camerei Aulice din anul 1706, care caracteriza unirea “popilor valahi” ca fiind determinată nu de zelul religios, ci de dorința de eliberare de contribuțiile datorate, Octavian Bârlea observa că “acest *numerus clausus* al preoților români nu reprezenta o interdicție de natură religioasă, ci una de natură socială și politică (*Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische Unierte Kirche zwischen 1713-1727*, “Societas Academica Dacoromana”, München, 1966, p. 34-35, nota 72).

districtul Făgărașului. Dar înainte de a ne apropia de aceste realități vom încerca să schițăm imaginea reflectată documentar a situației clerului greco-catolic de aici în primele decenii de după unire.

Zonă de conviețuire a Ortodoxiei cu Reforma, Țara Făgărașului s-a bucurat de o relativă autonomie în problemele bisericesti, ca urmare a dependenței sale intermitente de consistoriul reformat de aici⁵⁷. Scutirile acordate preoțimii făgărășene de principii Transilvaniei (diploma privilegială emisă de Gabriel Bethlen la 18 septembrie 1624, cea emisă de Acatius Barcsai la 20 martie 1659 și cea a lui Mihail Apafi din 24 martie 1668), corelate cu statutul social privilegiat al multora dintre preoți au contribuit în egală măsură la conturarea unei imagini distincte a clerului românesc din Făgăraș. Cu atât mai interesantă este, în cazul său, analiza consecințelor “exercițiului” diplomelor privilegiale, fără a risca, în ceea ce ne privește, extragerea unor concluzii generale, valabile la scara întregului Principat.

În actele anchetei dietale instituite în noiembrie 1699, preoțimea făgărășeană se remarcă mai degrabă prin absență, fapt datorat conformării ei la dispoziția mitropolitului Atanasie Anghel de a nu se prezenta în fața unei comisii de anchetă a cărei autoritate nu era recunoscută de conducerea Bisericii românești⁵⁸. În schimb, o interesantă informație ne oferă Andreas Freyberger, care vorbește despre decăderea demnității sacerdotale în Făgăraș unde căpitanul cetății își arogase dreptul “preoțirii” unor laici, în lipsa oricărei hirotoniri episcopale⁵⁹, deși foarte probabil afirmația istoricului iezuit era o exagerare determinată de greșita interpretare a dreptului de patronat.

Conscripția fiscală a principatului Transilvaniei efectuată, pentru districtul Făgăraș, între iulie 1721 și 10 iunie 1722, a prilejuit și înregistrarea numărului total al preoților, împreună cu veniturile acestora⁶⁰. Reglementarea statutului privilegiat sau nu al clerului român se raportează însă aici la apartenența socială a preoților și, implicit, la cadrul juridic constituit de diplomele privilegiale emise de principii Transilvaniei în favoarea lor; referința la statutul privilegiat al sacerdoților greco-catolici este destul de vagă. Demn de remarcat este și un alt aspect, menționat de comisarii însărcinați cu efectuarea conscripției: alternarea dreptului de funcționare a preoților, deci și a scutirii lor de contribuții, îndeosebi în satele mai mari, unde funcționau mai mulți sacerdoți⁶¹. Principiul stabilirii numărului maxim al preoților greco-catolici privilegiați cunoștea astfel, în cazul Făgărașului, o modalitate specifică de punere în practică. Alternarea dreptului de funcționare și, implicit, a dreptului de scutire reprezintă o reglementare locală specifică Făgărașului, comparabilă celor menționate anterior pentru comitatele Cluj, Alba de Jos și Târnava, așadar o reinterpretare a privilegiilor conferite clerului prin diplomele imperiale și, totodată, o încercare de soluționare a problemei reprezentate de numărul prea ridicat al preoților.

Numărul total al preoților români înregistrat în Făgăraș în anii 1721-1722 era de 174, dintre care 107 recunoscuți în funcție și scutiți de plata contribuției militare, iar 67 contribuabili, aceștia din urmă formând categoria așa-numiților clerici supranumerari⁶². Compararea acestor date cu cele oferite de conscripția confesională din anul 1733 poate oferi o imagine relativă asupra repartiției confesionale

⁵⁷ Ana Dumitran, Gúdor B., N. Dănilă, *op. cit.*, p. 123.

⁵⁸ Ștefan Mețeș, *Românii din Țara Birsei, a Făgărașului și din Treiscaune – Secuime și unirea cu Roma (Declarațiile lor din 1699)*, în *Mitropolia Ardealului*, VIII, 1-3, 1963, p. 118-122; Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei ...*, p. 75.

⁵⁹ *Historica relatio unionis walachicae cum romana Ecclesia / Relatare istorică despre unirea Bisericii românești cu Biserica Romei*, versiune românească și studiu introductiv de Ioan Chindriș, [Cluj-Napoca], 1996, p. 68-69. Pe acești “preoți” i-a hirotonit Atanasie în timpul vizitației canonice efectuate în Făgăraș în martie 1699. Aceeași informație o regăsim și la Rudolph Bzenski S. J., în *Relatio de Ecclesia Transylvania* (apud Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 115-116; vezi și Vasile Rus, *Pe urmele lui Rudolph Bzenski S. J. Prolegomene la o ediție critică a operelor sale*, în *Annales Universitatis Apulensis*, series *Historica*, 2-3 / 1998-1999, p. 134 și notele 76-77).

⁶⁰ Ștefan Mețeș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935, p. 2-275.

⁶¹ “Dacă pe preoți îi separăm e că în sat dreptul funcțiunii alternează și astfel, cei cari acum sunt contribuabili în viitor vor fi scutiți, nefiind piedecă faptul că unii dintre ei au fost înălțați de reposatul episcop Atanasie, căci felul acesta de schimbare este obișnuit aproape în toate satele, mai ales în cele mai mari, unde preoți sunt mai mulți și al căror număr și mijloace se văd limpede din extrasul preoților. Din acest motiv chiar contribuțiile preoților nu le prezentăm în extrasul lor, deoarece fiind amestecați, cu contribuabili, cu boierii și iobagii, asemenea și impunerile lor sunt trecute în extrasul iobagilor și boierilor.” (*Ibidem*, p. XXII). O asemenea alternare, dar cu privire la oficierea serviciului liturgic, era probabil un obicei răspândit mai ales în parohiile unde activau mai mulți preoți, după cum putem deduce din articolul 6 al sinodului din anul 1725. (“Așa socoti și de sfânta slujbă, adecă de Liturghie, cum să fie datori preoții în toate duminicile și sărbători mari a face Liturghie pe la toate bisericele unde sânt popi mai mulți, pe rând, unul într-o duminică, altul într-altă ...” – P. Maior, *op. cit.*, p. 241).

⁶² Conform unei alte conscrieri, din 1724, numărul preoților recunoscuți era de doar 70 ! (apud Șt. Mețeș, *op. cit.*, p. XII).

a preoților. Conform conscripției realizate de episcopul Inochentie Micu, în anul 1733 funcționau în districtul Făgăraș 99 de preoți uniți și 67 neuniți⁶³. Măsura în care aceștia din urmă se suprapuneau preoților supranumerari înregistrați de conscripția din 1721-1722, mai ales în condițiile alternării dreptului de funcționare, reprezintă o problemă asupra căreia nu ne putem pronunța.

Situația materială a preoților români era destul de înfloritoare în unele cazuri, conform conscripției din 1721-1722⁶⁴; sacerdoții, recunoscuți sau nu, beneficiau în general de sesii întregi sau de părți de sesii⁶⁵, fapt reflectat și în conscripția urbarială referitoare la 35 de sate din Țara Făgărașului efectuată în anul 1726⁶⁶. Pe de altă parte, numărul în general ridicat al preoților și dotarea mult mai puțin satisfăcătoare a bisericilor cu case parohiale și proprietăți eclesiastice reprezentau elemente caracteristice ale situației parohiilor din cele două protopopiate făgărașene (Ludișor și Venetia, cu un relativ plus sub aspectul dotării în cazul celui din urmă), înfățișată în conscripția din anul 1733⁶⁷. Această realitate a determinat, în mod incontestabil, accentul pus ulterior pe revendicarea scutirii de sarcini a terenurilor deținute în folosință sau ereditare ale preoților, în lipsa celor ale parohiilor.

Dincolo de cifrele statisticilor, situația clerului greco-catolic a fost influențată și de stări conflictuale, precum cea care a survenit după moartea episcopului Ioan Patachi. Mărturisită de hotărârile sinodului convocat la 15 noiembrie 1728⁶⁸ de rectorul Colegiului iezuit din Cluj, Adam Fitter, în calitate de “director” al clerului greco-catolic (numit la 15 august 1728), această stare de tensiune a stat și la originea dispozițiilor conținute în ordinul gubernial din 17 septembrie 1728⁶⁹. Aceeași realitate confesională a fost vizată și de scrisoarea Cancelariei Aulice a Transilvaniei din 12 aprilie 1729 adresată Consiliului Aulic de Război, referitoare la numirea noului căpitan al Făgărașului, după moartea lui Boer Simon, care menționează acțiuni ale “schismaticilor” soldate și cu ocuparea a două biserici⁷⁰. Probabil pentru găsirea unei modalități de soluționare a acestei situații conflictuale directorul Adam Fitter a solicitat efectuarea unei anchete, pe care o ceruse și sinodul convocat la sfârșitul anului 1728⁷¹. Marile probleme cu care se confrunta clerul greco-catolic și în districtul Făgărașului, ca și la scara întregii dieceze (stabilirea numărului preoților pentru fiecare parohie și dotarea bisericilor) au rămas însă nerezolvate, constituind ulterior revendicări obsesiv reiterate ale episcopului Inochentie Micu.

În anii 1733-1734 situația clerului greco-catolic din districtul Făgărașului a constituit obiectul unei investigații de mare amploare care a vizat, în esență, modul în care se aplicau efectiv privilegiile și imunitățile acordate prin diplomele imperiale clerului unit. Factorii implicați au fost, în primul rând, clerul local și conducerea Bisericii românești, respectiv autoritățile administrative și judiciare districtuale, acestora alăturându-li-se, atunci când investigația a căpătat amploare, Guberniul, Camera Aulică (prin consilierul cameral Samuel Francisc de Rebentisch) și Curtea imperială. Dosarul (cunoscut) al investigației cuprinde scrisoarea administratorului cameral Ioan Szendrei adresată Directoratului interimar al Camerei Aulice la 26 ianuarie 1734, care înfățișează chestiunea în litigiu⁷², *Deliberatum*-ul scaunului superior de judecată al districtului Făgărașului din anul 1734 cu referire la aceeași chestiune⁷³ și *Protocolul* anchetei realizate în 40 de sate ale districtului, între 4 august și 2

⁶³ Apud *Ibidem*, p. XIII.

⁶⁴ *Ibidem*, p. XXII-XXIII.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 2-263.

⁶⁶ Idem, *Viața bisericescă a Românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930, p. 130-141.

⁶⁷ A. Bunea, *op. cit.*, doc. nr. X, p. 367-369, 408-414.

⁶⁸ Vezi supra, nota 32.

⁶⁹ Vezi supra, nota 51. Acest ordin menționează tulburările pricinuite de preoții români hirotoniți după moartea lui Ioan Patachi de episcopii ortodocși din țările române, Banat și Maramureș.

⁷⁰ “... post decessum iam dicti domini supremi quondam capitanei Status Valachorum graeci ritus in eodem districtu unitorum in deterius mutatus popae contributionibus in eodem districtu subiiciantur, schismatici autem eximantur, necnon duo templa per schismaticos occupata sint” (Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XV/2, p. 1625, nr. 3032).

⁷¹ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 101-102 (articolul 2). Ancheta s-a și efectuat în februarie 1729, conform raportului datat 24 februarie, semnat de canceliștii Cziko László și Szacsvai Gáspár (Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond: Mitropolia Greco-Catolică de Alba Iulia și Făgăraș, seria: Cabinetul Mitropolitului, dos. nr. 3/1729, f. 1^r-3^v).

⁷² Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond cit., seria cit., dos. nr. 5/1734, f. 1^r-2^v.

⁷³ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond cit., seria cit., dos. nr. 7/1734, f. 1^r-22^v (copie după documentul original, pe care nu l-am putut încă depista). O altă copie a fost descoperită de d-nul prof. Lukács Antal la Arhivele Naționale. Direcția Județeană Brașov, fond: *Prefectura Făgăraș*, dos. nr. 8/1734, f. 1^r-21^v. Domniei sale îi datorăm posibilitatea de a o fi putut consulta, precum și ideea de a alcătui această lucrare.

septembrie 1734, cu privire la situația clerului de aici⁷⁴. În bibliografie singurele mențiuni legate de această problemă se găsesc la Augustin Bunea⁷⁵, care a văzut documentele, dar nu le-a și analizat decât pentru o evaluare globală a numărului preoților uniți și neuniți din district și pentru prezentarea veniturilor stolare ale preoților⁷⁶. În ceea ce ne privește ne-am bazat cercetarea pe analiza *Deliberatum*-ului amintit.

Litigiul a fost determinat de plângerile preoților români din Părău, Beclean, și Ludișor împotriva abuzurilor provizorului domeniului fiscal al Făgărașului, Ioan Harthmann, care au fost denunțate Guvernului și Directoratului Camerei. Ca urmare, s-a instituit un proces în fața scaunului superior de judecată al căpitanatului Făgărașului între cele două părți: preoții din cele trei sate și episcopul Inochentie Micu, respectiv provizorul domeniului Făgărașului. Episcopul a fost reprezentat la început de procuratorii Petru Apati de Wolldorf și Ștefan Halmagyi, apoi de Ioan Tolnai⁷⁷ și de protopopul Iarul Zaharia, iar ulterior de protopopul Veneției de Jos, Ionașcu Mone⁷⁸, în calitate de plenipotențiar, însoțit de alți doi procuratori, nobilii Mihail Hatházi și Ștefan Halmagyi. Procuratorii provizorului au fost Endes Miklós de Csik Szent Simon și Gabriel Gábor de Făgăraș. Poziția pe care s-a plasat de la început episcopul, ca purtător de cuvânt al preoților, a fost refuzul supunerii față de un for secular (principiul *incompetentia fori*), recunoscând doar autoritatea forului arhiepiscopal de la Strigoni⁷⁹. El reclama cu predilecție încălcarea imunităților preoților prevăzute în diplomele privilegiale, încălcarea sferei sale de jurisdicție prin măsuri luate împotriva preoților și atitudinea de supremă ostilitate față de clerul unit⁸⁰. În replică, provizorul susținea că acțiunea sa nu era îndreptată împotriva episcopului, ci a preoților, acuzați de defăimare, și care în calitate de proprietari și locuitori

⁷⁴ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond cit., seria cit., dos. nr. 9/1734, 133 de file.

⁷⁵ A. Bunea, *op. cit.*, p. V: *Deliberatum*-ul scaunului de judecată și protocolul anchetei sunt menționate în prefața lucrării între documentele inedite din arhiva mitropolitană din Blaj; în cuprinsul lucrării mai sunt făcute referiri la protocol (p. 55 și 134-135) și la *Deliberatum* (p. 141-142).

⁷⁶ Această informație a fost preluată și de Ștefan Meteș în lucrările *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, p. 28, și *Drăguș. Un sat din Țara Oltului (Făgăraș)*, [București], 1945, p. 53.

⁷⁷ Acesta va fi oficial instituit ca procurator de către episcop în anul 1742 (cf. A. Bunea, *op. cit.*, p. 61).

⁷⁸ Vicar episcopal și principal susținător al candidaturii lui Ioan Patachi la scaunul episcopal, protopopul Veneției de Jos a fost o personalitate remarcabilă a clerului greco-catolic din primele decenii de după unire. Provenind dintr-o familie nobiliară care obținuse diplome privilegiale de la Gabriel Bethlen (1616), Ecaterina de Brandenburg (1630), Gheorghe Rákóczi I (1632) și Mihail Apafi (1689), Ionașcu Mone a fost confirmat în privilegiile sale nobiliare de împăratul Carol al VI-lea, pentru meritele în promovarea unirii, prin diploma din 7 martie 1718 (Ioan cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitorie la familiile nobile române*, vol. II, Sibiu, 1895, p. 246-247; Șt. Meteș, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, p. 116-117).

⁷⁹ “[...] verum iidem suae Illustritatis Procuratores, talem proposuerunt exceptionem, videlicet quandoquidem sua Illustritas ac Popae, nullius secularis, sed solius Archi Episcopalis Strigoniensis, adeoque Ecclesiastici fori iudicio sese sistere, ibique duntaxat respondere debere essent astricti, hic proinde velut foro seculari respondere nullatenus velle neque obligari.” (Vezi anexa).

⁸⁰ Aceste acuzații ale episcopului sunt menționate în pledoaria provizorului care explică derularea conflictului: “Contra me Primarium videlicet Regii Fiscii hic loci Provisorem, Anno praeterito 1733, die vero mensis Decembris 14to. absque omni citatione et certificatione praemissa, Excelso Gubernio Regio Transilvanico, non sinistras duntaxat variisque accusationibus resertas informationes exhibuerunt; sed acerbissimorum, famamque existimationem, et honorem meum gravissimam affligentiam terminorum insultibus, expositam Instantiam praesentare pertentarunt; Eodem insuper tempore Illustrissimo quondam Camerae Consiliario Domino Libero Barone a Rebentisch etiam, similibus, aut acerbioribus, honorem meum lacetantium terminorum, sinistrarumque informationum calumniciis refertam Instantiam, citra omnem justam causam, et ullo absque fundamento exhibuerunt, indignisque querelis me accusatum impugnarunt. Quibus quidem instantiis, me, vel Haereticis detestandis vexationibus impetentem singulari odio et rancore erga unitos magis, quam schismaticos affectum; Exemplo meo alios etiam, in contemptum iustitiae, legumque Patriarum indecentem, in re mala Capitaneatui consententem, eodemque consensu officio Episcopali me ingerentem, et per Ironiam Diplomaticae immunitatis cum Capitaneatu Protectorem, in coeli clamantis peccati Patratorem, ac per consequens etiam Tartarum compellarunt, in summum honoris mei, legumque Patriarum derogamen”. La fel de relevantă este și înfățișarea cauzei de către episcopul Inochentie Micu, în stilul său propriu, redat cu exactitate de procuratorul Mihail Hatházi: “Haec est Actio mea contra Dominum Inctum: quod anno, et circa tempus, in citationis meis expressum, idem Dominus Inctus, quibus duabus rationibus, nescitur, segetibus meis falcem suam immergens, sibi praeogativam Episcopalem vendicando, in iisdem meis Citatoriis declaratos Popas Parraienses, ex eo quod, in Citatoriis specificati Popae, cultum Divinum in Templo praedecarato Parraiensi facere nolissent, et quod a functione Divinae deposuissent, idem Dominus Inctus, propria saltem sua auctoritate, absque omni juris processu peractu, contra Ecclesiasticam libertatem, etiam Diplomaticae confirmatam, Parochiales Curias eorum potentia mediante invadendo, ablatis pecoribus damnificavit, quod sua Dominatio, in vilipendium officii mei Episcopalis, nullatenus facere potuisset, quia negotiorum talium correctionem Inclita Patria mihi soli Commisit ...”. (Vezi anexa).

ai districtului erau obligați, în conformitate cu legislația Principatului, să se supună forurilor judiciare laice⁸¹.

Investigația dezvăluie în continuare situația concretă din fiecare parohie. În Părău⁸² sunt menționați patru preoți – Onea, Stanciu, Matiaș și Iuon, ultimul fiind “schismatic”; dintre ceilalți trei, conform unei înțelegeri cu Provizoratul din anul 1728, câte doi erau scutiți de sarcini în mod alternativ, în fiecare an. Acuzațiile punctuale aduse de preoții români și răspunsurile similare ale provizorului, însoțite de mărturiile culese în cursul investigației, reflectă principiile care caracterizau, în viziunea autorităților districtuale, statutul privilegiat al clerului greco-catolic. Abaterile de la normele stabilite de autoritatea administrativă și de Provizorat prin înțelegerea mai sus-amintită, ca și neplata taxelor de către fiii de preoți căsătoriți care nu îndeplineau funcții sacerdotale fuseseră sancționate prin amenzi, acuzate de preoții români ca reprezentând grave abuzuri din partea Provizoratului. Scutirea de taxe se limita, conform instrucțiunii Guberniului și ordinului Magistratului Făgărașului, la proprietățile eclesiastice, preoții care dețineau posesiuni de drept ipotecar sau proprietăți personale trebuind să achite contribuțiile datorate; cu aceleași amenzi fuseseră sancționați, cu acordul judeului și al juraților satului, sacerdoții care uzaseră, în practică, de imunități mai largi.

Este surprinsă și relația uneori tensionată dintre preoții parohi și comunitate, consecință a abuzurilor sacerdoților constând în închiderea bisericilor și în refuzul administrării sacramentelor, acuză ce apare în frecventele plângeri ale credincioșilor adresate căpitanului Făgărașului. Această practică a preoților era motivată, în luările lor de poziție, de faptul că sătenii înșiși le reținuseră vitele ca amendă pentru neachitarea contribuțiilor datorate de pe urma terenurilor deținute. În acest caz decizia scaunului de judecată conține și un comentariu legat de modul în care preoții uniți ar trebui să-și înțeleagă misiunea pastorală⁸³. Sancțiunile aplicate în astfel de situații erau dictate chiar de căpitanul Făgărașului.

Acuzației aduse Provizoratului și Magistratului de încălcare a imunității “diplomate” (acordate prin Diplomele de unire), provizorul i-a opus, nu fără o anumită tendință de supralicitare, afirmația că, în realitate, imunitățile erau mult mai largi decât acelea prevăzute în a doua diplomă a unirii. Ele vizau nu doar terenurile propriu-zis eclesiastice, ci și proprietățile ereditare, acolo unde primele nu existau sau nu erau suficiente; se aplicau chiar și în cazul preoților “schismatici”, dacă nu erau supranumerari⁸⁴, și chiar preoții supranumerari erau tolerați (“per fiscalitatem”) de către Provizorat. Se susținea deci, în contradicție până la un punct cu afirmațiile anterioare privitoare la statutul terenurilor scutite de taxe, existența unei mari flexibilități în aplicarea privilegiilor clerului greco-catolic, ale cărei principii ar fi anticipat, cu condiția aplicării lor reale, liniile directoare ale programului revendicativ al episcopului Inochentie Micu.

⁸¹ “Exceptionem Inctorum de Foro factam ex diversis rationibus stare non posse, et quidem 1mo. Quia hujus Incliti Districtus Articuli Protocolares expresse denotant, Omnes et singulos Popas Valachicos, in hocce Foro judiciario, supremo videlicet Nobilium Fogarasiensi, omnibus litigantibus juri stare, et adversariis suis respondere obligati habentur. 2do. Quia etiam Universalis Lex in hocce Principatu usu roborata clare innuit, omnes Ecclesiasticas Personas in hocce Principatu bona immobilia possidentes, ratione eorundem bonorum, quorumlibet etiam actuum potentiariorum, ac aliorum negotiorum, inexinde emergentium, in praesentia quorumlibet Judicium Regni Ordinariorum de jure suis adversariis respondere debere, juxta Contenta Decreti Tripartiti Partis 1^{mm}. Titulis 1us., et Partis 2^{dae}. a Titulo quadragesimo, usque ad Titulum quinquagesimum tertium, in omnibus Titulis ubi, singulariter autem quinquagesimo secundo.” (Vezi anexa).

⁸² Conscripția din 1721-1722 menționează aici doi preoți recunoscuți și scutiți de taxe, Vasile și Matiaș, și unul supus contribuției, Onea (Șt. Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, p. 114-115). În conscripția urbarială din 1726 apar în plus preoții Stanciu, Dumitru și Iuon junior. Conscripția din 1733 îi menționează pe preoții uniți Matei, Stanciu și Iuon (Idem, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, p. 89, 134-135).

⁸³ “Cum autem Sacrae jam unioni etiam nomen dederint, tanto magis juxta Sanctae Romano Catholicae Ecclesiae instituta sese conformare debere oporteret; Constat autem ut ea Ecclesia, non suos duntaxat fideles, verum Ethnicos, ac alios quosvis etiam, ad gremium suum accedentes, haud excludat, ut potius obviis ulnis amplectatur, et Sacro Sanctorum Sacramentorum, cultusque Divini usu foveat; sed in contrarium constat hoc etiam, 1mo. Ut Popae Valachici, et Archi Diaconi, seu jussu, seu permissa Suae Illustritatis Episcopalis, non pauca Templa occluserunt, unde populus cultu Divino, Sacro Sanctis Sacramentis, viatico in mortis articulo, et Sepulturae exigentiis sacerdotalibus destitutus fuerit, neque ad frequentes ammonitiones eatenus diu consolatus sit.” (Vezi anexa). O condamnare similară a acestei practici fuseseră adoptată și de către sinodul din anul 1728, care atribuia însă decizia autorității eclesiastice, reprezentate atunci de directorul iezuit Adam Fitter (I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 103, articolul 6).

⁸⁴ “Ut Popas non vere unitos duntaxat, sed ipsos Schmaticos etiam, ab Illustrissimo Domino Episcopo, et Archi Diaconis ad immunitatem denominatos et declaratos, Magistratus et Provisoratus immunes habuerint et manutenerint, in numero scilicet competenti, si non fuerint supernumerari.” (Vezi anexa).

În încheiere, acuzația adusă provizorului, ca și căpitanului Făgărașului, de a fi încercat desființarea veniturilor stolare ale preoților oferă prilejul prezentării complete a acestor venituri, în conformitate cu cuantumul la care se ridicau ele în acea perioadă în Făgăraș⁸⁵.

În Beclean existau trei preoți⁸⁶, unul dintre ei (Avram) reclamând confiscarea unui cal de către provizor, după ce făcuse profesiune de credință pentru unire. În urma investigației s-a constatat că, în conformitate cu instrucțiunea Guberniului, puteau fi scutiți de taxe doar doi preoți, cel de-al treilea, care era chiar Avram, fiind supranumerar și deci contribuabil, cu atât mai mult cu cât el fusese ordonat în Țara Românească. În plus, sancțiunea care i se aplicase viza o restanță neachitată a contribuției sale din perioada anterioară depunerii profesiunii de credință.

Cazul cel mai caracteristic sub aspectul problemei preoților supranumerari îl întâlnim însă în Ludișor, care era sediu protopopial⁸⁷. Aici existau nu mai puțin de nouă sacerdoți, dintre care patru erau boieri (se pare doi dintre ei "schismatici"), iar cinci supuși fiscali; toți posedau câte o sesie parohială distinctă. În afara protopopului Iarul Zaharia ("semper immunis" în virtutea funcției eclesiastice deținute; acesta a îndeplinit la un moment dat și funcția de procurator în cursul procesului), mai exista un alt preot boier (Radu Stroia, instituit încă de episcopul Patachi), care beneficia de imunitate în mod alternativ cu un al treilea preot. Dintre cei cinci supuși fiscali (Radu Ganea zis și Purece, Șandru, Androni, Ienea și Iuon Brumar), trei (Radu Ganea, Șandru și Iuon Brumar) încheiaseră o convenție cu Provizoratul prin care li se asigura imunitatea în schimbul unei taxe anuale de doi florini, indiferent dacă îndeplineau sau nu funcția sacerdotală. Plângerile împotriva provizorului veneau tocmai din partea celor din urmă, care îi aduseseră acestuia și câteva ofense grave. Investigația a probat că și în acest caz sancțiunile aplicate erau motivate de existența unor taxe restante.

Procesul intentat de preoții români din cele trei sate a avut și consecințe de mai mare anvergură. El a provocat, încă înaintea judecării litigiului în cauză, o anchetă efectuată de administrația districtuală și de Provizorat în peste 50 de sate din întregul district, observațiile autorităților investigatoare fiind consemnate în partea finală a *Deliberatum*-ului. Ancheta a vizat în primul rând investigarea modului în care era respectat ordinul Guberniului referitor la numărul maxim admis al preoților români pentru fiecare parohie (unul în satele mici, doi în satele mijlocii și trei în satele mari) și la supunerea preoților supranumerari la sarcinile publice; episcopul greco-catolic însuși era acuzat că, prin luarea sub protecția sa a acestor sacerdoți, încălca rezoluția Gubernială și îi părtinea pe neuniți în propriul beneficiu. Erau acuzate apoi, cu exemple semnificative, gravele abuzuri ale aceluiași preoți, care îi pedepseau pe credincioși prin închiderea bisericilor și refuzul administrării sacramentelor, uneori pe perioade îndelungate. Atitudinea preoților se explica, în viziunea autorităților, prin dorința de răzbunare față de credincioșii care nu-i considerau scutiți de sarcinile publice, respectând astfel rezoluția gubernială și opunându-se – se observă – voinței contrare a episcopului⁸⁸. Alte abuzuri acuzate erau taxele stolare excesive percepute de la credincioși. O acuzație care viza din nou, în mod cât se poate de transparent, atitudinea episcopului, era aceea a acceptării în rândurile clerului a preoților "schismatici" hirotoniți în Țara Românească și Moldova, care, după depunerea profesiunii de credință, erau numiți în parohii și dotați cu imunități; toate cazurile înfățișate, într-un număr destul de considerabil îl acuzau de asemenea practici simoniac pe protopopul Veneției de Jos, nu altul decât însuși plenipotențiarul episcopului din timpul procesului. În cele din urmă era amintit și cazul bisericii catedrale din Făgăraș unde, ca urmare a încetării efectuării cultului divin, uniții erau obligați să frecventeze "ritul grec schismatic" (!).

⁸⁵ Lista veniturilor stolare a fost preluată, pe lângă A. Bunea și Șt. Meteș, amintiți deja, și de Dumitru Furtună, în lucrarea *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 125-126.

⁸⁶ Precup, Bucur și Bărsan, conform conscripției din 1721-1722, toți trei fiind recunoscuți și scutiți de taxe (Șt. Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, p. 12-13); aceiași preoți apar și în conscripția urbană din 1726 (idem, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, p. 130-131). În 1733 sunt menționați preoții uniți Precup, Adam și Avram (*ibidem*, p. 36).

⁸⁷ Conscripția din 1721-1722 menționează aici opt preoți: Radu, Stanciu, Iuon, Bucur, Șandor, Purece, Brumare, Androni; doar primul dintre ei era scutit de contribuție (Șt. Meteș, *Viața economică a românilor din Țara Făgărașului*, p. 92-93). În conscripția urbană din 1726 apar doar trei preoți (Miclăuș, fratele său Androne și Radu Ganea), alți trei (Radu, Stanciu și Bucur Iar) fiind boieri (idem, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, p. 134-135). În 1733 sunt amintiți, alături de protopopul Iarul, patru preoți uniți (Radu, Radu junior, Șandru și Iuon) și trei preoți neuniți (Stanciu, Petru și Androni, ultimul fiind recăsătorit - *bigamus*) (*ibidem*, p. 84).

⁸⁸ O asemenea situație am întâlnit deja în Părău, acolo nefiind însă vorba în mod obligatoriu de preoți supranumerari.

Stabilirea numărului preoților scutiți de sarcini, limitarea imunităților la terenurile eclesiastice și problema preoților supranumerari au constituit așadar aspectele esențiale în jurul cărora s-a concentrat atenția autorităților, alături de realități pe care nu le puteau neglija, precum abuzurile preoților în raporturile cu credincioșii sub aspectul administrării sacramentelor, al efectuării serviciului divin sau al cuantumului taxelor stolare. În virtutea dreptului tradițional de patronat, autoritățile districtuale încercau să stabilească un cadru legislativ pentru statutul clerului greco-catolic, bazat principial pe instrucțiunile emise de Guberniu și pus în practică prin reglementări concrete care porneau de la uzul alternării privilegiului de imunitate; înțelegerea din 1728, încheiată între Provizorat și preoții din Părău, sau cea încheiată cu preoții din Ludișor sunt exemple în acest sens. Tendința de instituire a unui proces penal împotriva preoților români, acuzați de pronunțarea unor afirmații ofensatoare, este evidențiată de evoluția cazului, dar ea nu trebuie să înșele. Adevărata chestiune în litigiu era cea a statutului clerului greco-catolic, care se dorea a fi decisă la nivel local, și de aceea apelul direct al preoților români la Guberniu și la autoritățile camerale a provocat o vie animozitate. Desigur, dincolo de justificarea reală a plângerilor lor, preoții erau îndreptățiți să facă apel la forurile însărcinate cu apărarea privilegiilor lor, mai ales în contextul în care deseori autoritățile locale, și în primul rând provizorul, abuzau de prerogativele proprii, iar căpitanul Făgărașului susținea întru totul deciziile acestuia.

De cealaltă parte, atitudinea preoților se fundamenta pe o înțelegere foarte largă a privilegiilor lor, a căror aplicare lua în practică, nu rareori, forma unor adevărate abuzuri. În schimb, episcopul greco-catolic se raporta la revendicări de principiu, precum respectarea imunității clerului și a propriei autorități jurisdicționale, o revendicare pe care ierarhul a pus un mare accent în timpul procesului, condamnând din acest punct de vedere orice ingerință a autorităților laice care amenința să-i lezeze prerogativele⁸⁹. O mare problemă au constituit-o preoții supranumerari, pe care episcopul îi dorea integrați în totalitate în rândurile clerului, fără a putea oferi însă soluții pentru dotarea lor.

În ceea ce privește poziția comunităților în acest litigiu, observăm că ele nu i-au susținut pe preoți, ci au sancționat imunitățile prea largi pe care aceștia și le arogau și au denunțat abuzurile lor în exercitarea îndatoririlor pastorale. Fără a se amesteca într-o discuție care nu îi privea, credincioșii continuau să apeleze, așa cum se obișnuiseră, la autoritățile locale, pe când preoții preferau să se adreseze direct autorităților provinciale, fundamentându-se pe privilegiile câștigate prin unire. Conformarea clerului la noul context confesional fusese extrem de rapidă, dacă ne gândim la atitudinea lui afirmată încă în anul 1699, cu prilejul anchetei dietale.

Cadrul legislativ pe baza căruia s-a desfășurat procesul l-a constituit, desigur, în primul rând legislația Principatului – *Tripartitum*-ul, *Approbatæ*-le și *Compilatae*-le. Alături de acestea un loc esențial îl ocupă, atât în argumentația episcopului cât și în cea a provizorului, diploma a doua leopoldină a unirii; deciziile scaunului de judecată se raportează și ele în câteva rânduri la prevederile acesteia. Referințele vizează articolele care reglementau statutul privilegiat al clerului greco-catolic: în primul rând articolul II (referitor la scutirea de taxe a terenurilor eclesiastice), alte două articole (VII și XI) fiind invocate, sub o grilă interpretativă, în problema preoților supranumerari și a privilegierii doar a preoților “cu adevărat uniți”. Toate articolele la care se face referință explicită în deciziile scaunului de judecată reprezentau așadar prevederi concrete și limitative cu privire la scutirea de sarcini a clerului greco-catolic, în timp ce în luările de cuvânt ale episcopului era invocată doar la modul general imunitatea “diplomatică”, adică cea conferită prin diploma a doua a unirii. În privința numărului preoților scutiți de sarcini, se face referire la ordinul gubernial transmis căpitanului suprem al Făgărașului prin adresa din 10 decembrie 1733, care stabilea o limită de un preot pentru satele mici, doi pentru cele mijlocii și trei pentru cele mari.

Decizia finală din cadrul procesului a confirmat justețea hotărârilor provizorului în privința sancțiunilor aplicate preoților români pentru neachitarea taxelor datorate, ca și pentru practica abuzivă a închiderii bisericilor și a refuzului administrării sacramentelor. În partea a doua a procesului, în care preoții înșiși au fost inculpați pentru acuzațiile ofensatoare aduse provizorului, episcopul nu s-a mai implicat. Bucurându-se de sprijinul total al căpitanatului, provizorul a avut un deplin câștig de cauză, preoții implicați fiind singurii declarați vinovați⁹⁰.

⁸⁹ Este cazul măsurilor luate de provizor împotriva preoților din Părău, care refuzau efectuarea serviciului divin, măsuri sever condamnate de episcop; vezi declarația citată supra, nota 81.

⁹⁰ “Juri proinde et æquitati consonum visum est, 1mo. Ut iidem Popæ denunciatores, seorsim et singulatim in emenda linguæ, juxta Articulus Districtus Protocollares expressa, et refusione expensarum convincantur, 2do. Ut detractum honorem

Episcopul Inochentie Micu nu a fost însă intimidat de acest insucces. El a continuat demersurile, apelând la Curtea Vieneză, așa cum o demonstrează vasta anchetă ordonată de aceasta în vara aceluiași an, la scara întregului district, în cursul căreia au fost interogați peste 300 de martori din 40 de sate. Ancheta a vizat însă, ținând seama și de tulburările anterioare din această zonă, nu doar situația clerului și modul în care erau respectate privilegiile acestuia, ci și acțiunile întreprinse de preoții “schismatici”, atât din punctul de vedere al propagandei antiunioniste, cât și din cel al încălcării sferei de activitate pastorală a preoților uniți, prin oficierea sacramentelor.

Asupra acestei noi investigații vom reveni cu un alt prilej. Deocamdată reținem semnificația demersului din anii 1733-1734 în geneza arsenalului argumentativ al episcopului Inochentie Micu. Fără a fi principalul actor în cazul de față (el doar a secondat și susținut acțiunea preoților, conștienți de privilegiile lor, poate chiar într-o măsură prea mare), elemente esențiale ale programului său revendicativ, referitoare la statutul clerului greco-catolic, sunt dezbătute în cursul procesului. Continuarea investigației, asupra căreia nu am putut insista acum, îl va aduce în prim plan pe ierarh, care va invoca exemplul Făgărașului ca și caz ilustrativ de încălcare, din partea autorităților locale, a privilegiilor clerului, ca și a propriilor prerogative episcopale. Dar cazul prezentat aici este semnificativ și prin faptul că el oferă o interesantă imagine a realităților locale de la nivelul parohiilor, acolo unde norma se împletea deseori cu abuzul. Totodată, relația clerului inferior cu autoritățile locale ne apare mult mai complexă decât este concepută aceasta în judecățile superficial-generalizatoare care susțin existența unui raport de ineluctabilă opoziție între clerul greco-catolic și autoritățile transilvănene. Pentru o mai completă imagine asupra problemelor dezbătute redăm în anexă textul integral al *Deliberatum*-ului din anul 1734, după copia pe care o considerăm a fi cea mai apropiată de original, depistată în arhivele din Alba Iulia⁹¹.

DANIEL DUMITRAN

eidem Domino Provisori, honestae deprecationis palinodia publice restituunt, 3^{ti}. Ut deinceps similibus denunciationibus et terminis acerbis, diffamationibusque abstineant.” (Vezi anexa).

⁹¹ Am folosit transcrierea efectuată de d-nul Lukács Antal după copia descoperită la Brașov (vezi supra, nota 73), pe care am comparat-o cu exemplarul păstrat la Alba Iulia; diferențele între cele două texte s-au dovedit a fi neesențiale.

ANEXĂ

/1/ Deliberata Sedis Fogarasiensis contra Sacerdotes quosdam Unitos.**/2/ Sistema**

Controversiarum inter Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Joannem Innocentium Klein, Liberum Baronem de Szád, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Catholicae Majestatis Consiliarium, et per Transilvaniam Graeci ritus Unitorum Episcopum, Honorabiles item Popa Sztancs, Popa Mathyas in Parro, Popa Avram in Bethlen, Popa Rad Ganye alias Purecse, Popa Sandru, et Popa Juon Brumar in Ludisor, sic dictis videlicet Possessionibus Ecclesiarum Graeci ritus Valachicarum Ministros ab una, inter et Perillustrem Dominum Joannem Harthman Apaffiano Fiscalis Domini Fogarasiensis Provisorem Primarium Partibus ab altera interventarum, ac in praesentia Capitaneatus Sedisque Superioris judicariae Fogarasiensis, judicialiter agitarum, per eundemque Capitaneatum et Sedem determinatarum, in hujusce voluminis Instrumentum collectum et compilatum, ac Excelso atefatae Sacratissimae Caesareae Regiaeque Catholicae Majestatis per Transilvaniam, Partesque Regnum Hungariae eidem annexas Gubernio Regio, in sequentibus summae cum demissione taliter

Remonstrandum

Quod cum anno proxime superiori, quarundam interventu querelarum, nominibus et in personis Po/2^v/parum, antelatorum, atefato Excelso Gubernio Regio, simul ac Inclito Camerali Directorio Instantiae quaedam exhibitae et praesentatae, acerrimas inter Praetitulatam Suam Illustritatem Episcopalem, Popasque eosdem inter et praementionatum Dominum Joannem Harthman, Provisorem, excitassent controversias, easque juxta Leges Patrias discutiendas et determinandas Literae Excelsi ejusdem Gubernii Regii Commissionales, Inclito huiati Capitaneatui delegassent ac demandassent; Nos itaque mandato eidem ex obligatione nostra satisfactori, Anno praesente 1734, die 6^a mensis elapsi Marty, dum, dum Controversias easdem exindeque subsecutam mutuum Partium Causam, juxta leges patrias prout justii eramus ventilandam discutiendamque et determinandam assumissemus, tunc iidem, videlicet Popa Sztancs, et Popa Matyas in Parro, Popa Avram in Bethlen, Popa Rad Ganye Purecse, Popa Juon Brumar, et Popa Sandru în Ludisor, sic dictis videlicet Possessionibus Ecclesiarum graeci ritus Valachicarum Ministri, coram Tribunali nostro personaliter quidem constituti, sed velut ad proponendum et respondendum, Causamque tuendam imparati, praetitulatae Suae Illustritatis Episcopalis, proximae venturae et compariturae praesentiam, sibi negotio in praescripto necessario expectandam allegantes, dilatationem indulgendam desiderarunt, cujus quidem ejusmodi /3^v/ praetextus intuitu

Deliberatum est:

Quandoquidem Excelsum Gubernium Regium, Partium querelas, responsiones, ac ultro citroque tam atefato eidem Gubernio, quam Inclito Camerali Directorio exhibitas et praesentatas informationes Capitaneatui ac Sedi Superiori Fogarasiensi, pro formanda super iis juxta leges patrias legali determinatione, ac judicio moderativo, commissionaliter delegasset ac demandasset; Supervacuum proinde existimatum exstitit, longo aliquo litis processu formandas actiones Partes inter adversas institui debere, cum ipsa negotii exigentia, ac mandatum Excelso Gubernio, rem, ac ejus decisionem, quamvis legaliter, et judicialiter citra tamen omnis prorogationis et longioris protelationis interventum, maturandam et expediendam, solamque ipsam enucleatam veritatem eliciendam desideret; Capitaneatus proinde, et Sedes Fogarasiensis, omnes longioris processus, et exinde subsequendum Exceptionum, remediorum etcetera legalium, in aliis Causis observari, et admitti solitorum institutionem praescindit, ut iis in praesenti negotio sublatis Excelsi Gubernii mandato maturius satisfieri possit et valeat. Interim huiusce negotii controversi assumtio, et discussio differtur ad futuram sedem judicariam eo praesertim fine, ut Partes, si pro uberiori praetensionum suarum verificatione et stabilimento, adhuc quidpiam, /3^v/ vel exhibere, vel iis quoquomodo consulere vellent, sub eo temporis tractu, omnia dexterius procurare valeant et haud praetermittant.

Sequenti sede judicaria, die videlicet 13^a. Mensis praenotati Marty, comparente et praesente suis cum Procuratoribus, Nobilibus videlicet Dominis Petro Apati de Wolldorf, et Stephano Halmagyi de eadem, praetitulata sua Illustritate Episcopali, Controversiam Causamque eandem rursus assumentes, dum sua Illustritas pro Popis praementionatis, ut Pars Actoria, contra eundem Dominum Provisorem, ut in Causam attractum certam quandam instituisset actionem legalem, tunc animadverso circa causae ejusdem processus institutionem errore (quod nempe Causae processus non legaliter ad poenae alicujus possibilem intentionem citatione vel certificatione, sed simplici duntaxat ammonitione mediante inchoata exstitisset; unde processu citra viam juris facti, in serie ipsius actionis nulla poena advesus in Causam attractum intentari vel praetendi potuisset) causam ob hoc cum processu eandem in faciae sedis judicariae per eosdem suos Procuratores erga solitum onus deposuit.

Unde idem Dominus Provisor etiam, apud atefatum Excelsum Gubernium, et Inclitum Camerale Directorium, per Suam Illustritatem Episcopalem, Popasque praementionatos, famam honoremque suum acer/4^v/bis terminorum diffamatoriorum insultibus lacessitum prae se ferens, ideoque contrarii Actoratus vicem occupare intentus, Actionem etiam contrariam instituere parabat, verum iidem suae Illustritatis Procuratores, talem

proposuerunt exceptionem, videlicet quandoquidem sua Illustritas ac Popae, nullius secularis, sed solius Archi Episcopalis Strigoniensis, adeoque Ecclesiastici fori iudicio se se sistere, ibique duntaxat respondere debere essent astricti, hic proinde velut foro seculari respondere nullatenus velle neque obligari.

Quibus auditis et intellectis praetitulatus Dominus Provisor reposuit, nisi sua Illustritas ac Popae, se se huius fori iudicio submittere velint, neque se proinde ad impetitiones suae Illustritatis hic respondere obligari.

Deliberatum est:

Quamvis in Causam attracti medio praemissae suae Exceptionis Dominum Provisorem Actorem videlicet modernum Ecclesiasticum ipsorum velut modo Reorum competens forum sequi debere obtendant et allegent, Cum nihilominus (prout ex ruminata, et ad amussim considerata Excelsi Gubernii Regii Commissione manifeste intelligitur) iidem nunc in Causam attracti instituto ad altefatum Excelsum Gubernium Regium querelarum suarum recursu, ibidem sibi, forum etiam, et quamvis seculare, legitimum tamen contra /4^v/ annotatum Dominum Actorem instituissent et agnovissent, unde, eadem tandem Causa, eodemque querelae, simul cum regressione, et exinde subsequuta Domini moderni Actoris contra eosdem praetensione legali, ob praegnantem rationem in hocce, hujatis Districtus velut competens et legitimum Partium forum rejectae, et relegatae exstitissent; necessario proinde sequitur, ut, quod semel in Causam attractis placuit alias displicere nequeat, et quia expositiones, allegationesque partium controversarum hic, velut deputato earum foro legaliter et judicialiter dirimendas ac determinandas, idem altefatum Excelsum Gubernium positive, et quidem commissionaliter demandet, pro suo proinde legitimo et competenti foro, merito quisque et de jure agnoscere debere obligantur; cum praesertim Dominus Actor, adversus in Causam attractos, non, ut Ecclesiasticos, sed, velut bonorum alioquin per se secularium Possessores, adeoque residentiatos Districtus hujus accolae praesentem actionem suam instituat et intentet. Quod autem concernit praesentis Causae processum et continuationem, quandoquidem mutuae Partium praetensiones et impetitiones ita sibi invicem annexae cohaereant, ut non nisi una ex altera necessario sequi debeat, ut praesens ob hoc causa etiam, post ventilatas et discussas modernorum in Causam attractorum querelas et expositiones expedienda et determinanda assumatur necessarium est; unde consequenter /5^r/ assumpto prius ipsorum Causam attractorum negotio, concatenate tandem praesens etiam Domini Actoris, praetextu diffamationis instituta actio, debito ac legali iudicio determinabitur; Ambarum vero Partium Causae sequentibus 7^a., 8^a., 9^a. futuri mensis Aprilis diebus assumantur, earumque ventilatio et discussio continuabitur.

Quaequidem Partium mutuae ejusmodi remitentiae, dum causae processum et determinandi modum nimis impeditum, capitaneatusque ac sedis iudicium valde perplexum reddidissent, Capitaneatui necessitatem fecerunt, ulteriora Excelsi Gubernii superinde mandata et voluntatem, (quid nempe in negotio tam impedito juberet vel consuleret) experiri, Capitaneatus proinde humillimo rescripto, praemissis super difficultatibus Excelsum Gubernium genuine informatum reddere non neglexit.

Cum deinde, die 27^a. mensis ejusdem Martii, Suae Illustritatis Episcopalis Procurator Nobilis Dominus Ioannes Tolnai simul cum Popis quibusdam et Achidiacono Popa Zarul [sic!] Zaharia, comparuisset, eorundem proinde adventus interventu, tertiam etiam sedem judiciariam eadem causa, eaedemque controversiae occuparunt: ubi quidem idem Procurator, ut Causam eandem promoveret, ac rursus in Actoratu contrario, pro sua Illustritate et Popis responderet ammonitus, se a sua Illustritate nullo ad hoc mandato instructum, neque proinde paratum venisse reposuit; quoniam ejus causae cognitio, ad Archi-Episcopale forum Strigoniense pertineret; Tunc Dominus Provisor etiam, nullam de praesenti contra suam Illustritatem, verum /5^r/ contra Popas duntaxat praementionatos velut residentiatos Districtus accolae, quorum scilicet nominibus et in personis denunciatio, ac injuriosa expositio facta fuisset actionem suam intentandam, assumi se desiderare memoriali suo declaravit.

Deliberatum est:

Quandoquidem Perillustrem Dominus Exponens (id est Provisor) hoc suo memoriali jam non indiget Illustrissimum Dominum Graeci ritus unitorum Episcopum, sed ipsos duntaxat Popas, velut haereditarios et residentiatos Districtus Fogaras accolae, sibi praetextu diffamationis obnoxios, legibus aggredi statuat; Inclitus proinde Capitaneatus et Sedes Superior Fogarasiensis, causam eandem ventilandam et decidendam reassumet, ac quicquid juris et justitiae ordo dictaverit, controversiam juxta partium aequitatem judicialiter dirimet ac determinabit.

Postquam igitur sua Illustritas Episcopalis Actionem suam, contra et adversus praetitulatum Dominum Provisorem motam et inchoatam simul cum serie et processibus suis modo praedecarato coram nobis deposuisset; hic tandem idem Dominus Provisor contrarii Actoratus locum occupavit, simulque per constitutos ac legitimos suos Procuratores Generosum videlicet et Nobiles Dominos Nicolaum Endes de Csik Szent Simon, et Gabrielem Gabor de Fogaras, penes legitimam Citationem, contra Popas praementionatos, talem e con/6^r/verso instituit actionem legalem: Exhibendae Literae Relatoriae citatoriae demonstrant, quibus ex rationibus debui in Causam attractos, in praesentia Inclitae hujus Sedis Superioris judiciariae, in jus attrahere; Inhaereo proinde fundamento literis in iisdem citatoriis declarato, Quoniam iidem In Causam attracti, Contra me Primarium videlicet Regii Fiscii hic loci Provisorem, Anno praeterito 1733, die vero mensis Decembris 14to. absque omni citatione et certificatione praemissa, Excelso Gubernio Regio Transilvanico, non sinistras duntaxat variisque accusationibus resertas informationes exhibuerunt; sed acerbissimorum, famaque

existimationem, et honorem meum gravissime affligentium terminorum insultibus, expositam Instantiam praesentare pertentant; Eodem insuper tempore Illustrissimo quondam Camerae Consiliario Domino Libero Baroni a Rebentisch etiam, similibus, aut acerbioribus, honorem meum lacerantium terminorum, sinistrarumque informationum calumniis refertam Instantiam, citra omnem justam causam, et ullo absque fundamento exhibuerunt, indignisque querelis me accusatum impugnarunt. Quibus quidem instantiis, me, vel Haereticis detestandis vexationibus impetentem singulari odio et rancore erga unitos magis, quam schismaticos affectum; Exemplo meo alios etiam, in contemptum justitiae, legumque Patriarum inducentem, in re mala Capitaneatui consentientem, eodemque consensu officio Episcopali me ingerentem, et per Ironiam Diplomaticae immunitatis cum Capitaneatu Protectorem, in /6°/ coeli clamantis peccati Patratores, ac per consequens etiam Tartarum compellarunt, in summum honoris mei, legumque Patriarum derogamen.

Quae quidem ejusmodi acta sua, ipsimet in Causam attracti haud negabunt, sed etiamsi negare sustinerent, ipsis copiis Instantiarum suarum legitime emanatis in instanti comprobare paratus ero:

Quibus taliter praemissis, si etiam Juri ita visum fuerit, hoc postulo 1mo. Quandoquidem iidem Domini in Causam attracti absque omni ammonitione, certificatione et citatione praemissa, Excelso Gubernio in Transilvania Regio, non secus, etiam Illustrissimo quondam Camerae Consiliario, Domino Libero Baroni a Rebentisch injurias contra me Instantias exhibere pertentant, ob hoc juxta contenta Decreti, Partium 2^{dae}, Titulis 23. in mortuo meo homagio singulatim et seorsim convincantur. 2do Quod iisdem Instantiis suis me 1mo. Injuriatorem, 2do. Unitorum magis, quam Schismaticorum osorem, 3^{io} Exemplo meo alios ad contemptum justitiae legumque Patriarum inducentem, 4to. vel Haereticis de detestandis vexationibus impetentem, 5to. In re mala cum Capitaneatu consentientem, 6to. Eodem assensu officio Episcopali me immiscentem, 7mo. In Diplomatica immunitate (per Ironiam) Protectorem, 8vo. In coelum clamantis peccati Patratores compellarunt et nominarunt; propter haec singula, singuli in Causam attracti, seorsim in poenam emendae /7°/ linguae incurrant, juxta contenta Decreti Partium 2^{dae}. Titulis 72; Quod autem in conclusione per consequentiam, etiam Tartarum compellarunt; ob hoc etiam juxta contenta Decreti Partium 2^{dae}. Titulis 36, cum refusione expensarum et fatigiorum, in meo mortuo homagio convincantur, et Hic insuper in facie sedis judicariae, omnia sua scripta quibus me diffamarunt revocent; et honestam deprecatione detractum mihi honorem restituant, postulo. Et protestatur ad ulteriora liceat verbis plura si opus fuerit. Actor interim cupit Litteras Relatorias super citatione confectas ad reformandum extradari.

Pro parte et in persona praenotati Domini Provisoris etiam, velut in Actoratum contrarium succedentis instituta praemissa ejusmodi Actione dum praenotatus suae Illustritatis Dominus Procurator ad causam tuendam invitatus, se imparatum, neque ad hoc ullo suae Illustritatis mandato instructum venisse respondisset; tunc in Causam attracti, per se negantes actionem praemissam, exceperunt iterum de incompetencia fori, allegantes, praemissam causam non praesenti velut seculari, verum in Ecclesiastico foro agitari ac determinari debere; quandoquidem causa in praemissa, non proprietatis quaedam bonorum haereditaria, verum, praetextus diffamationis obtendatur.

Actor ad haec: Exceptionem in Causam attractorum de Foro factam ex diversis rationibus stare non posse, et quidem 1mo. Quia hujus Incliti Districtus Articuli Protocollares expresse denotant, omnes et singulos Popas Valachicos, in hocce Foro judicario, supremo videlicet Nobilium Fogarasiensi, omnibus litigan⁷/tibus juri stare, et adversariis suis respondere obligati habentur. 2do. Quia etiam Universalis Lex in hocce Principatu usu roborata clare innuit, omnes Ecclesiasticas Personas in hocce Principatu bona immobilia possidentes, ratione eorundem bonorum, quorumlibet etiam actuum potentiariarum, ac aliorum negotiorum, exinde emergentium, in praesentia quorumlibet Judicum Regni Ordinariorum de jure suis adversariis respondere debere, juxta Contenta Decreti Tripartiti Partis 1^{mae}. Titulis 12 et Pars 2^{dae}. a Titulo quadragesimo, usque ad Titulum quinquagesimum tertium, in omnibus Titulis ubi, singulariter autem quinquagesimo secundo. 3^{io}. Quia hujus Inclitae sedis judicariae praeliminaribus jam habetur super eo Deliberatum, ad Instantiam Actoris judicialiter emanatum. 4to. Quia Excelsum Gubernium Regium positive et quidem commissionaliter, huicce Inclitae sedi judicariae, ad querulosam Inctorum Instantiam, controversiam inter Inctos et Actorem habitam, in judicio assumendam, ac judicialiter determinandam demandavit; quibus sic se habentibus, Exceptio Inctorum stare nequit, sed de jure respondere obligantur. Et protestatur, liceat verbis plura.

Quibus modo praemisso transactis, supervenit alterum Excelsi Gubernii Mandatum Commissionale, cum acclusa copiali suae Illustritatis Episcopalis Instantia hujus tenoris: Quandoquidem Capitaneatus favore erga Dominum Provisorem proclivior, eo studio partiali, controversiae decisionem prorogaret, dignaretur Excelsum Gubernium causam Par⁸/tium absque protelatione consummandam demandare; Super quibus dum alterum idem Excelsi Gubernii mandatum supervenisset: Etiam Capitaneatus pro indilato eosque irtractabili controversiae assumendae ac decidendae termino dies 21^{am}., 22^{am}. et 23^{am}. mensis Junii fixit, ac determinavit simulque, tam suae Illustritati Episcopali, et Popis controversis, quam praetitulo Domino Provisori, et scripto, et per Vice judices Nobilium verbotenus facta ammonitione et certioratione praevia, denunciare non intermisit, quod sive compareant ac respondeant sive non, Excelsi tamen Gubernii Regii mandatum effectuare haud intermittet, verum Partis comparentis Expositiones et Propositiones juxta leges Patrias et normam aequitatis dijudicabit et dijudicari curabit.

Quo tandem adveniente termino praefixo et Illustrissimo quidem Domino Episcopo per constitutum suum Plenipotentiarium Reverendum Dominum Jonam Mone Archi-Diaconum, Procuratoresque Nobiles Dominos Michaellem Hathazi de eadem, et antelatum Stephanum Halmagyi de eadem, Popis vero praementionatis, personaliter; Domino praetitulo Provisore item et personaliter, et per praefatos Procuratores comparentibus, ac in Figura Tribunalis nostri praesentibus, prius quidem a parte suae Illustritatis Episcopalis expositum est, quatenus assumptam controversiam exclusis exceptionum remediorumque legalium obicibus prorogatoriis, quam brevissimo modo et processu Capitaneatus decidendam consumandamque procuraret.

/8/ Ad hoc resolutum existit: Prout primi etiam Deliberati contextus declaratum reddit, Capitaneatus etiam intentionem eam fuisse, ut Partium controversia, et mandatum Excelsi Gubernii, sublatis omnium exceptionum remediorumque legalium ambagibus, finem suum quantocius assequi valeat: verum, quandoquidem deposita priori causa ejusque Processibus, Suae Illustritati Episcopali, in Dominum Provisorem poenam intentare, causamque per viam citationis inchoare placuisset; cum proinde in ejusmodi Causis, que citatione mediante moveatur, Leges Patriae omnia Remedia legalia, juxtaque exceptiones admittere soleant et debeant, Mandatum vero Excelsi Gubernii processus hujus causae ad leges Patrias conformandas jubeat, volenti proinde nulla injuria, si sua Illustritas hac in parte Capitaneatus institutum sequi dedignata longiorem processum facta citatione assumere voluisset, Partem vero adversam a justis et legalibus remediis exceptionibusque in vitam excludere injustum foret.

Procuratores tandem suae Illustritatis talem proposuerunt actionem:

Anno 1734, die 22^a. Juny Causa Levata Reverendi Domini Popae Jonas Mone de Also Veneczie, tanquam legitimi et actualis Plenipotentiarium Illustrissimi Domini Liberi Baronis Joannis Innocenty Klein, de Szád, Ecclesiarum in Transilvania Unitarum graeci ritus Valachicarum Episcopi, Sacratissimae Suae Majestatis Consiliarii, ratione officii sui Episcopatus ut Acto⁹/ris contra et adversus Spectabilem ac Generosum Dominum Joannem Harthman Apaffiano Fiscalis Domini Fogarasensis Supremum Provisorem ut Inctum; Pro Actorem Procurator Michael Hathazi de eadem legitime constitutus, per quem Actor solenni praemissa protestatione, taliter allegat: Haec est Actio mea contra Dominum Inctum: quod anno, et circa tempus, in citatoriis meis expressum, idem Dominus Inctus, quibus ductus rationibus, nescitur, segetibus meis falcem suam immergens, sibi que praerogativam Episcopalem vendicando, in iisdem meis Citatoriis declaratos Popas Parraienses, ex eo quod, in Citatoriis specificati Popae, cultum Divinum in Templo praedecarato Parraiensi facere noluissent, et quod se a functione Divinae deposuissent, idem Dominus in Causam attractus, propria saltem sua autoritate, absque omni juris processu peractu, contra Ecclesiasticam libertatem, etiam Diplomatice confirmatam, Parochiales Curias eorum potentia mediante invadendo, ablatis pecoribus damnificavit, quod sua Dominatio, in vilipendium officii mei Episcopalis, nullatenus facere potuisset, quia negotiorum talium correctionem Inclita Patria mihi soli Commisit, juxta Compilatae Constitutionis, Partis 1^{am}., Titulis 1^{mi}. Articulo 10mo. Item Decreti Tripartiti, Partis 2^{dae}. Titulis 65 et 75, quem quidem Actum suum potentiarium, Dominus Inctus negare haud poterit, verum tamen etiam si negaret, audito suae Dominationis ejusmodi verbo, protestando super eo, ne sit mihi secum, ad comprobandum ejusmodi Actum ejusdem potentiarium, impetrandam exmissionem desiderare, ob quem quidem ejusmodi Actum potentiarium, a jure postulo, ut juxta contenta Decreti Tripartiti Partis 2^{dae}. Titulis 42 et 67 in /9/ poena majoris potentiae, refusioneque damni, expensarum, et fatigii vincatur. Actor de caeteris refert se ad seriem praeattactarum Literarum Citatorium, annectendo, quandoquidem Dominus Inctus sit irresidentiatus, juxta Approbatae Constitutionis Partis 4^{tae}. Titulis 1^{mi}. Articulis 42^{dum}. pro se fidejussores constituat iterum protestatur.

Pro Inctum Procurator Nicolaus Endes de Csik Szent Simon legitime constitutus, per quem, cum protestatione priusquam ad ulteriora progrediretur dicit: fidejussorem constituere non teneor, Articulus citatus hoc non innuit, ab adverso autem, ut sua Illustritas fidejussores constituat merito desiderabo, quandoquidem bona quae sua Illustritas in hoc Districtu possidet non sunt propria, verum, sunt bona Fiscii Regii, in iisque sua Illustritas duntaxat usufructuaria, eaque neque jure inscriptio, neque impignoratio tanto magis non perennali possidet, ex iis proinde nihil ammittere potest; quod etiam Constitutio Compilatae Partis 1^{mae}. Titulis 1^{mi}. Articulo 9no. testatur et protestatur liceat verbis plura.

Deliberatum est.

Neutra Partium fidejussionem praestare tenetur Inctus per praenotatum suum Procuratorem, posthabita alias in foro judicialiter concedi solita parium petitione dicit: In processu suae Illustritatis Actoriae contra me inchoato, est Decretalis Calumnia sua siquidem Illustritas pro uno eodemque hocce negotio, die 10ma. Martij, anni currentis ad hanc sedem judicariam penes certificationem processum moverat; ex post vero die 19^a ejusdem mensis et anni currentis, pro /10/ hocce pariter negotio etiam citari curavit, quin imo, eadem praenotata die decima mensis et anni, Incolas etiam pagi Parro, ad hocce Forum certificatos reddidit, super quorum processuum depositione si sua Illustritas authentice exhibendo seorsim docere non poterit, juxta contenta Decreti Tripartiti Partis 2^{dae}. Titulis 70um. Processus suae Illustritatis cum poena Calumniae condescendat, et protestatur liceat verbis plura. Actor verbis contendit.

Deliberatum est: Certificatoria penes unam Instructionem nominibus et in personis certorum Poparum, in diversis possessionibus existentium contra unam personam expedita, unam duntaxat et non plures depositiones requirebat: ob hoc non tenet Exceptio.

Inctus de merito refert se ad suam Replicam, rationes, ac etiam documenta, infra extractualiter, signanter vero, puncto sexto, idemque punctuum subsequentibus, Inclitae sedi judicariae porrectam et dicit: Quod concernit, ut habetur Compilatae Constitutionis, Partis 1^{mae}. Titulis 1^{mi}. Articulis 10mo. contra leges Patrias factae templorum occlusionis, neglectaeque sepulturae mortuorum occasione, a Popis Parraiensibus, non quinque, sed trium (s. v.) pecorum abactionem, illa non ego, sed Inclitus Magistratus, et quidem merito (velut Divo Leopoldino Diplomati contra euntibus) adimi curavit, cujus rei eundem Inclitum Magistratum praesentem Testem habeo; et secus etiam comprobare sum paratus. Circa idem tempus, propter contributionis in bona etiam eorum, partim hypothecario, partim vero, successorio jure possessa, obtingentis, non ex solutionem (quam et juxta citatum Diploma, et iteratas superinde factas Excelsi Gubernii Resolutiones, et Inclitus hujus etiam Magistratus decisiones praestare tenebantur, ac tenentur etiam de praesenti) ipsi pagenses, signanter vero /10/ pagi officiales, non ex mea intimatione, sed ex obligatione sua abegerunt quaedam pecora, eorum, a jure proinde postulo, ut cum poena indebitae vexae, expensarumque et fatigiorum refusione absolvat, et protestatur.

Actor ad haec: Cum hoc, ut Officio Episcopali competens hocce patratum, non alter, sed Dominus Inctus commiserit, tum illud, ut propter Officio Popali competentis functionis non praestationem, Dominus Inctus exequi fecerit, data exmissione comprobabo et protestatur.

Inctus: Non opus est Exmissione ubi adsunt rerum Testimonia, habeo enim praesentem Testem Inclitum Magistratum, Actor proinde Exmissionem impetrare non potest; Ego enim factum fuisse non nego, verum, qualifico duntaxat, quare per quem, et quod convenienter factum sit; sed alioquin etiam, quoniam Actor debet esse paratus, si sua Illustritas Actoria comprobare non valuerit, ego ex superabundanti comprobaturus exhibebo, taliterque juxta Replicam, merito Judicium expecto. Et protestatur verbis plura.

Deliberatum est: Exmissio conceditur ad comprobandum. Quibus taliter peractis et praemissis, praetitulatus Dominus Provisor etiam, nunc Inctus, jam vero in Actoratum contrarium exurgens, dum praeinsertam suam Actionem repetendam assumi, et ad ulteriora deduci desiderans, facta prae foribus Tribunalis proclamatione, Causam ad incudem, deliberationemque intermissam revocari curasset; Tunc praenotatus Dominus Archi Diaconus Plenipotentarius, et dicti Popae controversi, unus post alterum, se se foras proripientes, judicio subduxerunt; sed neque proxime mentionati suae Illustritatis Procuratores, quamvis /11/ ammoniti Causae defensionem susceperunt, aut pro aliis etiam Popis, in Bethlen et Ludisor, hac videlicet in materia controversis, ultiores instituerunt actiones, verum hac in parte ad ulteriora se imparatos neque mandato suae Illustritati Episcopalis ad hoc instructos comparuisse allegantes, post impetratam Causa in praedeclarata Exmissione, negotium ulterius haud prosecuti sunt.

Unde nos etiam, mandato Excelsi Gubernii, ad Instantiam suae Illustritatis Episcopalis emanato satisfactori, Partis in Causae continuatione perseverantis ad requisitionem, Partium Controversiam, ex earundem Instantiis, Responcionibus, exhibitisque Documentis, infra extractualiter, in distinctas periodos digestis, discutiendam, et determinandam, veritatemque exinde remonstrabilem enucleandam serie sequenti, Assumsimus.

In Utraque proinde Poparum praedeclaratorum Instantia, una quidem sub Litera A. Excelso Gubernio Regio, altera B. praetitulato Illustrissimo quondam Domino Camerae Consiliario exhibita, primo Utriusque Paragrapho, literis AB Conjunctis, notato allegant Popae querulantes, se a Domino Provisore Fogarasensi, non modo Christianis, verum et Haeticis detestandis, vexationibus impeti, ac si eos, una cum caeteris jobbagionibus arrendasset.

Altero pariter, sub literis BC conjunctis, Paragrapho allegant, eundem Dominum Provisorem, in unitos Valachicos, (ut se appellat) sacerdotes singulari odio et rancore duci.

Ex qua Causa

Tertio Paragrapho literis CD notato, allegant.

1mo. In PARRO, Popae Matyas duobus, Popae Sztancs quatuor bobus ablatis, idem Dominus Provisor illos redimendi necessitatem fecisset Popae Matyas cum octo, Popae Sztancs autem cum quinque Rhenesibus.

/11/ 2do. Item altero paragrapho DE Popae Matyas, ob praetensam quandam Taxam praeter viam juris et justitiae duos boves abigi curasse, eundem Dominum Provisorem accusant.

Respondetur ad Utrumque

In pago Parro sunt quatuor Popae, videlicet Popa Onya, Popa Sztancs, Popa Matyas, et Popa Juon; Hic Popa Juon, qua apertus Schismaticus, Taxam prout tenetur sponte deponit; tres reliqui, cum Inclita Administratione, et Provisoratu, ab anno 1728 concluderunt ut bini eorum annuatim ab oneribus alterni eximantur, tertius onera supportet, altero Anno, in exemptionis seriem assumendus, sic a Popa Sztancs ob restantiam quinque florenorum, pro Anno 1733, in rationes fiscales insertorum, unum Pecus ablatum, apud Provisoratum depositis deponendis detinetur. Popae Matyas autem, ob Filium suum a quinque annis uxoratum, et de jure servitii jobbagionalibus obnoxium, eademque servitia detractantem, juxta Approbatae Constitutionis Partis 1^{mae}. Titulis 8^{vi}. Articulis 3um. Pro taxa annua tria pecora adempta, deposita taxa restituta sunt.

Documenta extant:

- 1mo. In Testimonio Domini Rationistae Fogarasiensis, litera B notato, sub numero, id est paragrapho 2do.
 2do. Item Inquisitoria sub litera C 14 Fatentes testantur,
 1mo. In Parro, Popa Matyas, Onya, et Sztancs existere;
 2do. Eorum binos ordinarie ab oneribus alternatim immunes, tertium vero, per vices immunitandum, contributioni et servitiis obnoxium esse.
 /12^f/ 3^{tio}. Popam Onya ibidem alias residentiatum, in alio pago commorari.
 3^{tio}. In Inquisitoriis sub litera E, pariter 14 Fatentes testantur, 1mo. In Parro tres Popas, 2do. Ut binis immunitibus, tertius serviat et contribuat, altero anno, idem alterius exemptioni succedat, ita cum Provisoratu contraxisset;
 3^{tio}. Popam Matyas duos filios uxoratos habere, natu majorem, id est Popam Onya Schismaticum, alterum Sztancsu nuncupatum agricolam (id est rusticum secularem) cum Patre commorante.

Deliberatum

Constat ex productis, 1mo. ut Popae in Parro eam mutuam compositionem instituissent, ut immunitati alterni invicem succedant annuatim, et pariter alterni rursus serviant, ac contribuant, cujus vigore et intuitu, a Popa Sztancs, pro ejus Anni, quo servire et contribuere ordinarius erat, restantiis, unum duntaxat, et non quatuor, (prout idem allegat) boves ablatos esse, 2do. Popae Matyas autem, quoniam duos filios uxoratos habeat, quorum unus est Popa, alter qui secum commoratur, secularis rusticanus, et quoniam hic, servitium et taxam praestare detractasset, tria pecora ablata sint; Quibus praemissis de causis, Utrumque Domini Provisoris factum, aequitati consonum judicatur.

Respondetur

- 3^{tio}. Paragrapho sub literis EF, obtundunt, ut Ad 3^{tium}. Velut residentiatum in Districtu Possessoribus, et in Pagenses etiam, intimante Domino functione Ecclesiastica Supernumerariis, pro contributione, Provisore, ab iisdem (unitis scilicet Suae Majestati Sacratissimae de bonis jure hypothecario Sacerdotibus), contributionem exigentes, possessis praestanda, illa (s. v.) pecora adempta sunt, sed eorum duos boves accepissent, nec ad non instinctu Domini Provisoris, verum, juxta repetitiones legitimas restituissent, verum Commissionem Excelsi Gubernii, jussu Magistratus post paucos dies vendidissent. Fagarasiensis.

/12^v/ Documenta

- 1mo. In Inquisitoriis iisdem, sub litera C iidem 14 Fatentes testantur, ut Pagenses ipsi, pro Supplemento Contributionis, et quotta eisdem Popis obtingente, sua sponte illa pecora ademissent.
 2do. In aliis Inquisitoriis, sub litera E pariter 14 Fatentes testantur, ad 6^{iam}. quaestionem, ut ipsos duos boves, non mandato Provisoratus, neque in rationem Domini, sed in debitam solitae contributionis exsolutionem, ex unanimi Pagi consensu, per Judicem et Juratos adimi curassent, et juxta praemissam aestimationem divendidissent.
 3^{tio}. Diploma Suae Majestatis Sacratissimae Articulo 2do. Exemptionis indultum non extendit ad bona jure hypothecario et proprietario possessa, verum, respectu duntaxat bonorum ad Ecclesias spectantium.

Deliberatum

Constat ex productis 1mo. Ut Popae in Parro, quaedam bona, jure hypothecario possideant, 2do. Quod de bonis jure hypothecario possessis contributionem necessario praestare debeant, 3^{tio}. (Ipsis Pagensibus Testantibus) Quod non mandato, neque instinctu Domini Provisoris, sed ipsi sua sponte illa duo (s. v.) pecora, in debitum de bonis pignoratitici praestandae contributionis supplementum, accepissent et vendidissent; Dominum proinde Provisorem, hoc in puncto, incompetenter et indigne accusatum fuisse judicatur.

/13^f/ 4to. Ibidem Dominum Provisorem spretarum

legum Patriarum, et Justitiae exemplum declarant.

5to. Ibidem Illustrissimum Dominum Supremum

Capitaneum, in hoc violentiae puncto, Domino Provisori consensisse, et Officium Episcopale in se assumpsisse, arguunt.

6to. Eodem paragrapho, ut idem Dominus Capitaneus,

simul cum Domino Provisore, omnia eorum pecora abigi curassent, et ex iis numero quinque etiam de praesenti detinerent, allegant.

Ad 6^{tum}. Respondetur.

Non omnia pecora, neque quinque boves, sed tres duntaxat ablati sunt, non jussu Domini Provisoris, sed Illustrissimi Domini Supremi Capitanei, ad frequentes pagensium, ob templi occlusionem, instantias, a tribus popis, singuli, idest tres boves fuerunt abacti, sed restituti sunt, dum se Popae, in Ecclesia officium facturos obligassent.

Documenta.

- 1mo. In Relatoriis Inquisitoriis, sub litera C Templum per multas hebdomadas occlusum comprobatur.
 2do. Ex Inquisitoriis pariter sub Litera E idem illud comprobatur. Item, hoc etiam, quod Pagenses de bonis Poparum pignoratiticiis, obtingens contributionale exegissent, eo praetextu, et ea de causa templum occlusum fuisse, ex iisdem Inquisitoriis verificatur.

Deliberatum

Compilatae Constitutionis, Partis 1^{mae}. Titulis 1^{mi}. Articulo 10mo. per expressum declaratur: Dum Popae, vel Archi Diaconi, ob privatam injuriam et vindictam templa occluderent, aut interdictis Sacris, mortuos sepelire

detractarent, tunc Vladica, sub amissione honoris et Officii, res tales corrigere sit obligatus; Cum autem Sacrae jam unioni etiam nomen dederint, tanto magis juxta Sanctae Romano /13^v/ Catholicae Ecclesiae instituta se se conformare debere oporteret;

Constat autem ut ea Ecclesia, non suos duntaxat fideles, verum Ethnicos, ac alios quosvis etiam, ad gremium suum accedentes, haud excludat, ut potius obviis ulnis amplectatur, et Sacro Sanctorum Sacramentorum, cultusque Divini usu foveat; sed in contrarium constat hoc etiam, 1mo. Ut Popae Valachici, et Archi Diaconi, seu jussu, seu permissu Suae Illustritatis Episcopalis, non pauca Templa occluserunt, unde populus cultu Divino, Sacro Sanctis Sacramentis, viatico in mortis articulo, et Sepulturae exigentiis sacerdotalibus destitutus fuerit, neque ad frequentes ammonitiones eatenus diu consolatus sit. 2do. Constat hoc etiam, ut pro ejusmodi attentatis, non Domini Provisoris, sed Magistratus jussu Popis Parraiensibus, non omnia (prout obtendunt) sed a tribus Popis, tria duntaxat, id est a singulis, singula pecora ablata sint; 3^{io}. Constat, ut dum ad frugem redituros, officiaque sua facturos, Popae se obligassent, eadem pecora etiam restituta fuerint; Ea pro inde Magistratus castigatio, ac pecorum abactio, ob rationes praedeclaratas, justa, necessariaque declaratur, ac etiam approbatur.

Ad 7^{mum}. Respondetur

7mo. Eodem paragrapho, Provisoratui Vere uniti, juxta numerum competentem, etiam de
Diplomatice immunitatis, Magistratui praesenti, in suis immunitatibus, per Magistratum et
Fogarasiensi autem, eorum protectionis, ironica Provisoratum, plusquam Diplomaticis sensus exigeret,
insultatione illudant. manutenerentur.

/14^v/ Quippe

1mo. Quamvis Beneficium Diplomaticum respectum bonorum duntaxat ad Ecclesias pertinentium se se extendat, et eatenus immunitatem indulgeat, in Districtu tamen, bona, non ad Ecclesias duntaxat pertinentia, sed ipsa etiam haereditaria immunia habentur.

2do. Quamvis Fiscus velut Bonorum fiscali colonialium proximus et legitimus haeres, ac proprietarius, Popas, vi Diplomaticis Articuli 2^{di}. ad bona duntaxat Ecclesiastica possidenda relegare posset; bona tamen Fiscum concernentia, hactenus ipsis non possidenda duntaxat passus est, sed ipsos Popas etiam, immunes habuit.

3^{io}. Quamvis immunitas Diplomatica Articulo 11mo. Ad Popas vere unitos, et non schismaticos pertineat, Magistratus tamen et Provisoratus, etiam Schismaticos, per Illustrum Dominum Episcopum, et Archi Diaconos, ad immunitatem declaratos (si non fuerunt supernumerarii) in ea immunitate hactenus conservavit.

4to. Quamvis idem Diploma Popas Supernumerarios, Articulo 7mo. Non ab immunitate duntaxat, sed a Ministerio Ecclesiastico etiam excludat, his verbis Tandem numerus Poparum supernecessarius, in praedictum Dominorum Terrestrium ne augeatur; Provisoratus tamen etiam supernecessarios, et quamplurimos, hactenus toleravit, et non turbavit.

Deliberatum

Certum est, ut Gratia Diplomatica ratione immunitatis, se se ad bona Poparum Ecclesiastica duntaxat restringat, cum autem Popae ejusmodi tanta /14^v/ bona unde commode vivere valerent non habeant, immunitatem proinde, ad bona paterna etiam extendendam, congruum esse censetur, Constat autem 1mo. Ut Popas non vere unitos duntaxat, sed ipsos Schismaticos etiam, ab Illustrissimo Domino Episcopo, et Archi Diaconis ad immunitatem denominatos et declaratos, Magistratus et Provisoratus immunes habuerint et manutenerint, in numero scilicet competenti, si non fuerint supernumerarij, 2do. Constat hoc etiam, ut Popas supernumerarios etiam, Provisoratus per fiscalitatem in suis Popalibus toleravit, neque ipsis functionem popalem hactenus abrogaverit. 3^{io}. Constat itaque, ut Popae in suis legalibus et Diplomaticis immunitatibus, per Magistratum et Provisoratum Fogarasiensem, ad mentem et supra exigentiam Diplomaticis manutenti sint, ac proinde, eorum hac in parte accusatio, indigna et incompetens fuisse deprehenditur et declaratur.

Ad 8^{am}. Responderet.

8vo. Ibidem, eodem videlicet paragrapho, ipsis (scilicet Popis) Ut Popae habeant salarium seu debitum (ut praetendunt) a plebeis denegatur salarium et Dominum voluntarium, seu extorsivum ab proinde Provisorem, pariter Illustrissimum Dominum Supremum ipsis plebeis quod demonstratur.
Capitaneum, a consueto salario abstinere debere objiciunt.

Documentis nempe

/15^r/ 1mo. Pro Baptismate hactenus fuerunt 12 denarii, nunc 24 exiguntur, quod testatur Inquisitio de in Processu Superiori fassionibus, ad quaestionem 5^{am}. in Processu Districtus inferiori fassionibus ad quaestiones 6^{am}. et 7^{am}. factis.

2do. A singulis Patribus familias annuatim Popis, et Protopopis, in Pagis quibusdam una metreta tritici, vel unus avennae cubulus, et singuli operarii praestantur, ubi minus metreta avennae, et operarius sistuntur, in fassionibus Inquisitoriis D. ad quaestionem 9^{am}. factis.

In pago Grid insuper, duo etiam foeni cumuli conficiuntur.

Notandum Dum triticum levi pretio venit, quibusdam in locis differtur ejus exactio ad grandius tritici pretium, tunc plebeo administrare recusanti ager occupatur a Popis, vel Protopopis, et agrum reluere ac recipere volenti, pro singulis metretis taliter restantibus singulos florenos extorquent.

- 3to. Item, juxta Inquisitorias sub C. a singulis Patribus familias singulae metretae Avennae, et singuli messoris, et in unam noctem integram singulae netrices.
- 4to. Pro sepultura mortui adulti florenum 1, pro sepultura pueri denarii 50.
- 5to. Singulis Paschatis diebus semi denarii, ~ 6. Die Festo trium Regum a singulis terni denarii una assatura, una torta (vulgo kolaacs) unus canabis manipulus.
- 6to. Parentalium (vulgo Pomana) dimidium Popa accipit, altero dimidio Patri familias relicto, et portione aliqua pauperibus elargienda.
- /15^v/ 7mo. Pro Szerindar, ubi cera duorum florenorum datur florenos 12, ubi cera non datur florenos 14.
- 8to. Pro Paraclisz termos denarios exigunt,
- 9no. Pro molitva singulos denarios.
- 10mo. Pro Szarakusza praeter florenum sepulturae, prima vice unum florenum altera vice 3 florenos exigunt.
- 11mo. Pro Maszla denarios 24 exigunt.
- 12mo. Pro Ovesztanie denarios 12.
- 13to. Pro inscriptione in numerum Ecclesiae, tempore quadragesimae denarios 24 exigunt.
- 14to. Si vero sepultos quispiam inscribi curaret denarios 28 exigunt.

Deliberatum

Constat ex praemissis 1mo. Ut Popae sua salaria, seu voluntaria, seu extorsiva habeant. Unde 2do. Constat hoc etiam ut Provisoratui, ut et Capitaneatui consueta ab antiquo salaria incompetenter objiciant, ac illis utrumque abstinere debere injuriose praetendant.

In BETHLEN

Secunda Instantiarum periodo literis conjunctis Respondetur ad hanc obiectionem.

BC notata objicitur, ut Popae Avram, 1mo. Eundem Popam Avram in Valachia Turcica per Dominus Provisor, post professam unionem, Episcopum Schismaticum ordinatum fuisse.

unam (s. v.) equam adimi et vendi curasset, 2do. Praeter Parochum Lutheranum (qui quartas decimales habet) in pago Bethlen, cum Popa Avram tres Popas, eorumque unum ordinarie supernumerarium existere.

quavis, donec unitus non fuit, eum 3to. Mandato Excelsi Gubernii in tali pago ut Bethlen, nullatenus injuriasset.

16^v/ 3to. Mandato Excelsi Gubernii in tali pago ut Bethlen, velut pago mediocri, duos duntaxat Popas a servitiis Dominalibus et contributione eximendos esse.

4to. Ut Illustrissimus etiam Dominus Episcopus duos tantum Popas ibidem eximendos designasset et nominasset, adeoque eundem Popam Avram, per suam Illustritatem Episcopalem ab exemptione neglectum fuisse.

5to. Ut idem Popa Avram, velut Schismaticus, neque ab Illustrissimo Domino Episcopo ad exemptionem allectus, se ipsum ad taxam quatuor Rhenensium annuam sua sponte obligasset.

6to. Ante professam Unionem, de anno praeterito, ut idem Popa Avram quoniam sex, Rhenensium restantarius fuisset, in illius proinde restantiae supplementum (s. v.) ejus Equa adempta fuerit, qua quatuor Rhenensibus aestimata, duobus adhuc Rhenensibus restaret.

Documenta

- 1mo. Debitum et restantiam comprobat, praecitatum sub Litera B. Domini Rationistae Testimonium, Paragrapho tertio.
- 2do. In Inquisitoriis sub Litera C. 11 Fatentes testantur 1mo. In Pago Bethlen tres Popas Valachicos, 2do. Ex iis a sua Illustritate Episcopali duos ad exemptionem declaratos, 3to. Popam Avram a sua Illustritate neglectum, neque ad exemptionem assumptum 4to. Eum hactenus Schismaticum, neque diu unitum, 5to. Taxae obnoxium.
- 6to. Ejus Equam pro Taxae restantia ademptam esse.
- 3to. In aliis Inquisitoriis sub litera E. 13 Fatentes pariter testantur 1mo. Praeter Popam Avram in pago Bethlen duos Popas Valachicos 2do. Singulos e subditis Fiscalibus oriundos, 3to. Popam Avram in Va/16^v/lachia per Episcopum Schismaticum ordinatum. 4to. Popam Avram contributioni obnoxium esse; Praeterquam 5to. erga compositionem mutuam, tres illos Popas, unius proportionatam contributionis quotam inter se adaequare, et communiter praestare. 6to. Duos alios per suam Illustritatem Episcopalem exemptioni adscriptos, Popam Avram vero neglectum esse.

Deliberatum

Hic etiam praetitulati Domini Provisoris Expositionem veram esse, eundemque indigne accusatum fuisse ex Documentis constat; Cum proinde volenti, et voluntarie contrahenti nulla facta sit injuria, factum etiam Domini Provisoris legitimum declaratur.

In LUDISOR

Respondetur

Popae (ut obtundunt) uniti, et quidem signanter Popa Rad Gánya alias Purecse, et Popa Juon Brumar nuncupati, in praedeclaratis Instantiis, literis videlicet A et B notatis allegant:

- 1mo. Ab annis 20, se a taxa, servitiisque Fiscalibus immunes fuisse.
- 2do. Per Dominum Provisorem praetextu Taxae hactenus inconsuetae, tres boves ablatos, apud eundem nunc etiam detineri.
- 3^{tio}. Illos Boves per Dominum Provisorem depraedatos.
- 4to. In Instantia sub litera B paragrapho literis F.G. notato in Coelum clamans peccatum, hoc factum allegant.
- 5to. Ibidem, paragrapho G.H. notato Dominum Provisorem, etiam Tartarum appellat.

1mo. In pago Ludisor novem Popas, adeoque praeter duos eorum, in pago velut mediocri supernumerarios et supernecessarios existere.

2do. Ob hoc in tali pago mediocri juxta Commissionem Excelsi Gubernii, duos duntaxat Popas a Contributione servitiisque dominalibus, de merito eximendos esse.

3^{tio}. Popas Rad Gánya, seu Purecse, Sandru, Androni, Jenye, et Juon alias Brumar, subditos, eosque Fiscales esse.

4to. Ex iis, Popas Rad Ganya, Sandru et Juon Brumar, suae sponte cum Provisoratu conventionaliter transegisse, ut, etiam si quis eorum ad munia Ecclesiastica, exemptionemque assumptus haberetur, binos tamen Rhenenses Fisco annuatim solvere teneretur.

5to. Ut eam Taxam, et contributionem, jam praestare

detractarent, cum Illustrissimus Dominus Episcopus, si sibi taxam solverent, eos immunitandos assecuraverit.

Documenta

- 1mo. Super taxae stipulae restantiis Domini Rationistae Testimonium praedeclaratum B. in puncto, sub numero 4to.
- 2do. Inquisitoriae C. ubi septem Fatentes testantur: 1mo. In Ludisor novem Popas existere, 2do. Tres eorum exemptos esse. 3^{tio}. Ab Illustrissimo Domino Episcopo praetendi, ut praeter Popam Zarul [sic!] Zacharia Archi Diaconum, ordinarie duo adhuc Popae, unus Boeronalis, alter Rusticanus ad exemptionem alternentur. 4to. Popas Rad Gánye alias Purecse, Sandru, Androni, Jenye, et Juon Brumar subditos Fiscales esse. 5to. Tres eorum praenotatos, spontaneam insti/17^v/tuisse conventionem de modalitate, et quotta taxandi, loco servitii dominalis. 6to. Vaccam unam Popae Rad Ganya propter taxam de illo anno restantem, quo videlicet aliis duobus immunibus, ipse contributioni servitiisque obnoxius, restantiam solvere detractasset, ademptam esse.
- 3^{tio}. Inquisitoriae E. ubi decem Fatentes testantur 1mo. In Ludisor novem Popas, super novem sessionibus distinctis residentes, quorum quatuor Boerones, quinque subditi Fiscalis. 2do. Quamvis Popa Jenye in Kis Vajdafalva ministerium agat, in Ludisor tamen residentiatu sessionem Fiscalem cum appertinentiis colit. 3^{tio}. Popa Sztancs, Sztroja et Popa Petru Schismatici, 4to. Popa Zarul [sic!] Zacharia Archi Diaconus semper immunis, et Popa Rad Sztroja, a tempore praedefuncti Illustrissimi Domini Joannis quondam Pataki 5to Tertius juxta conventionem inter se initam annuatim per vices alternatur. 6to. Popa Rád Gánya, Sandru, et Juon Brumar, transegerunt cum Provisoratu, super taxa duorum Rhenensium annuatim praestanda, etiam si in functione, vel extra functionem ministerialem existerent.

Deliberatum

Hic pariformiter Expositiones Provisoratus approbantur, et constat ex Superabundanti pro binorum Rhenensium taxa a singulis eorum erga conventionem praestanda, singula pecora ablata, erga fide jussionem restituta; accusationeque incompetentem fuisse.

/18^f/ Objectiones

Inclytae Administrationis et Provisoratus contrarie et retorsivae, cum annexis declarationibus, et documentis

Objectiones

- 1mo. Benignissimo Sacratissimae Suae Majestatis Diplomatae expressae contineri, ne videlicet in praepudicium Dominorum terrestrium supra exigentiam plures Popae constituerentur. Quod Excelsi Gubernii Commissionalis Resolutio taliter interpretatur: ut in pagis minoribus, singuli, in mediocribus bini, in majoribus terni duntaxat neque plures Popae habendi admittantur.
- 2do. Exponitur, exinde per consecventiam sequi debere, praeter declaratus, ubivis reperibiles Popas Supernumerarios omnibus oneribus subjacere debere.
- 3^{tio}. Etiamsi supra binarium numerum, plurimis in locis numerosiores Popae, praeter necessitatem superflue

Documenta

Diplomatis Articulo 7mo.

In Commissione videlicet Illustrissimo Domino Supremo Capitaneo, sub dato 10 Decembris Anno 1733 Cibinio recenter allata.

- existerent, Illustrissimus tamen Dominus Episcopus, contra mentem Diplomaticae praecitati, et Resolutionis Gubernialis tenorem, eos in protectionem suam assumit, et non unionis studio sed sui commodi gratia ab oneribus publicis exemptos reddere nititur.
- /18^v/ 4°.** Quamvis Legibus Patriae, ut habetur Compilatae Constitutionis Partis 1^{mae}. Titulus 1^{mi}. Articulo 10mo. Popis et Protopopis, seu Archidiaconis, respectu privatarum injuriarum, Tempa occludere, mortuos inhumatos permittere etcetera sub gravi poena interdictum sit; si nihilominus Incolae juxta Excelsi Gubernii Resolutionem, et contra Suae Illustritatis Episcopalis voluntatem, Popas supernumerarios, contributionibus, aliisque oneribus exemptos nolissent, ejusmodi Incolis, in diversis locis, per plurimum hebdomadarum tempus, administratio Sacro Sanctorum Sacramentorum interdicta, et Ecclesiae oclusae fuerunt.
- 5°. Nonnulli omni solatio spirituali destituti decesserunt, quod neque haeresiarchis et Ethnicis resipiscentibus in articulo mortis denegatur.
- /19^f/ 6°.** A Protopopis et Popis Plebs misera insupportabilibus exactionibus, variisque extorsionibus enervatur, ad supportandas contributiones, et Dominis terrestribus praestanda debita servitia inhabiles redduntur.
- Reliquae exactiones supra loco salarii Poparum 14 punctis annotatae repetantur.
- 7mo. Manifestis Schismaticis Popis Ministerium Ecclesiasticum conceditur, et in Valachia, Moldaviaque per Schismaticos Episcopos ordinati, respectu solutionis in unionem recipiuntur.
- Et quidem citra unionis professionem plurimis conceditur ministerium et exemptio.
- Concriptio Poparum recens peracta, plurimis in locis superfluum eorum numerum ostendit.
- Juxta Inquisitionem D. in fassionibus ad quaestionem 13^{am} factis, et Inquisitionem C.
- In Felső Komana, Alsó Venitze, Parro, Bucsum, Persány, Szkore, Also Porumbach, ad certum tempus Tempa oclusa fuerunt.
- In Vad, et Sarkaitza per integrum Annum oclusa steterunt.
- In Dridiff, Teleki Recse, et Nagy Berivoj Tempa quidem oclusa non fuerunt, sed Popae prohibiti fuerunt, quatenus Sacra, et Sacro Sancta Sacramenta ne administrassent.
- In pagis Felső Komana, Parro, Nagy Berivoj et Also Komána factum fuisse testantur.
- Inquisitiones
- D. ad quaestionem 6^{am}. Inquisitio C. et Inquisitio E. ad quaestionem 10^{am}.
- Pro copulatione conjugali hactenus 24 denarii solvebantur nunc unus florenus et duo denarii exiguntur, quorum bini Mariani Suae Illustritati Episcopali tertius autem Protopopis cedunt. Ex Inquisitoriis C. et D. comprobatur.
- Juxta Inquisitionis D. tenorem, ad quaestionem 12^{am}.
- 1mo. In Persány Popam Algya Dominus Protopopa Venitzensis pro 6 taleris Schismaticum admisit.
- 2do. In Pojana Maruluj pro admissione ad ministerium, eidem Domino Protopopae solverunt: Popa Opra florenos 14
- } Schismatici
- Popa Koman florenos 12
- 3^{io}. In Vad eidem Domino Protopopae pro admissione ad ministerium Popa Sandru Schismaticus solvit florenos 12.
- 4°. In Sarkaicza Popa Dumitrask pro admissione, eidem Domino Protopopae solvit florenos 12.
- 5°. In Bucsum Popa Bukur ut in Templum admissus est, eidem Domino Protopopae Veneczensi solvit Schismaticus florenos 13. Praeterea pellem Vulpis, et Martis.
- 6°. In Mardsina Popa Komsa eidem Domino Protopopae quod Schismaticus admissus est solvit tallerum 1 (unum).
- /19^v/ 7mo.** In Todoricza, Popa Juon, quod 12 florenos solvere non potuerit, per eundem Dominum Protopopam Venecziensem in Carcere Fogarasensi per 100 dies detentus haesit.
- 8°. In Kopacsel Popa Rad, eidem Domino Protopopae solvit florenos 12.
- Popa Mány tallerum 1 solverunt,
- 9°. In Szestsor Popa Serban eidem Schismaticus solvit tallerum 1um.
- 10mo. In Hurez Popa Rad eidem Schismaticus bigamus solvit florenos 12.

- 8vo. Plebi ob lesem Causam cultus divinus praecluditur et rursus ob solutionem restituitur.
- 9no. Ecclesia in Fogaras Cathedralis omni cultu Divino destituitur, unde Valachis unitis, admissum graecis ritum schismaticum frequentandi occasio praebetur.
- 11mo. In Recse Cantacuzenorum Popa Luca eidem Schismaticus solvit unum tallerum.
Popa Jenye item Schismaticus Ducatum aureum solvit.
Solverunt scilicet ut Schismatici ad munia Ecclesiastica admittantur.
- 12mo. In Kucsulata, idem Dominus Protopopae Veneczeinsis a Popa Platon pro crimine (ut circumfertur) adulterii extorsit florenos 60.
In Also Komana et Grid personis privatis, in Teleki Récse, Nagy Berivoj et Dridiff Plebi universae, juxta Inquisitionem D.
- /20^r/ Insuper de variis collectionibus, extorsivis in Inquisitoriis sub litera D. ad quaestiones infra notatas videantur fassiones in locis infra declarandis prolatae videlicet, In Also Venitze ad quaestiones 13^{am}, In Kopacsel ad quaestiones 5^{am}, et 7^{mam}. In Kis Berivoj ad quaestiones 1^{mam}, 4^{tam}. et 12^{mam}. In Herszény ad quaestiones 4^{am}. et 12^{am}. In Huredz ad quaestiones 5^{am}. In Bucsum ad quaestiones 7^{am}. In Récse Cantacuzenorum ad quaestiones 5^{am}. In Grid ad 4^{am}. In Pojana Maruly et Ohaba ad 4^{tam}. In Vad ad 3^{tiam}. In Sinka ad 4^{am}. In Sarkaicza ad 7^{mam}. In Todoritza ad 4^{am}. et 5^{am}. In Mondra et Illyén ad 4^{am}. In Mardsina, et Nagy Berivoj ad 7^{mam}. In Szevesztrény, Rutor, Hurédz, Bethlen, Jaas, Desány et Teleki Récse ad 4^{tam}. In Recse rursus Cantacuzenorum ad 7^{am}. In Vojla ad 4^{tam}. In Alsó Szombatfalva ad 3^{am}. et 4^{am}. In Bessenbach ad 4^{tam}. et 5^{tam}. In Also Vist, Korbi, et Also Arpas ad 4^{tam}. In Szaráta et Felső Porumbach ad 5^{am}. In Alsó Porumbach ad 3^{am}. et 4^{am}. In Szkore, Sztreza Kertzesora, Felső Arpás, et Felső Vist ad 5^{am}. In Dragus ad 4^{tam}. In Lésza, Felső Szombatfalva, et Kis Vajdafalva ad 5^{am}. In Nagy Vajdafalva ad 4^{am}. et 5^{am}. In Braza, Ludisor, et Nyetott ad 4^{tam}.

Quibus praemissis omnibus, ad amussim discussis et ventilatis.

Deliberatum est.

Postquam, et hactenus quidem, signanter vero de praesenti, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus, toties mentionatus Graeci ritus unitorum Episcopus, per Plenipotentiarium Reverendum Dominum Jonask Mone de Alsó Venitze Archi-Diaconum, et Procuratores suos legitimos, et constitutos, Popae vero, Popa Sztancs, Popa Mátyás in Parró, /20^v/ Popa Avram in Bethlen, Popa Rád Gánya seu Purecse, Popa Sandru, et Popa Juon Brumar in Ludisor, sic dictis videlicet Possessionibus Ecclesiarum Graeci ritus Valachicarum Ministri ab una, ac Perillustris Dominus Joannes Hartmán, Apaffianus Fiscalis Domini Fogarasiensis Provisor Primarius, partibus ab altera, coram Tribunali nostro, tam per Procuratores suos, quam etiam personaliter constituti comparuissent; et ambae Partes laesae Partis vices prae se ferentes, mutisque se in vicem Citationibus, ad Judicium provocantes, Partis Actoriae personas gerere praetendissent; Magistratus proinde, et sedes Superiori iudicariae Fogarasiensis, ex eo, quod Sua Illustritas Episcopalis, et Popae controversi, Primas, erga eundem Dominum Provisorem apud Excelsum Gubernium Regium, ac Illustrissimum quondam Excelsae Camerae Aulicae Consiliarium Dominum Liberum Baronem a Rebentisch, instituissent querelas; Primam etiam Actoratus seriem Suae Illustritati Episcopali indulset, ut auditis prius Suae Illustritatis pro suis Popis actionibus et allegationibus, Dominus Provisor, sic tandem in Actoratum contrarium succederet: cum autem Capitaneatus, et Sedes Superior Fogarasiensis, hancce Partium controversiam, adeo sibi invicem intricatam, et intertextam deprae hendisset, ut non nisi auditis et ventilatis simul et semel mutuis Partium allegationibus, responsionibus, et documentis, secus eliciendam earum aequitatem et justitiam nullatenus enucleabilem et determinabilem existere videret. Capitaneatus proinde, et Sedes Superior, rem totam, una quasi fidelia, ex mutuis Partium, in vicem velut Actorum et reorum propositionibus, responsioni/21^r/bus, et documentis, semel et peremptorie determinatam et expeditam volens, eandem Partium Causam ventilandam assumisset; Sua Illustritas Episcopalis, pro praenotatis duobus duntaxat Popa Sztancs et Popa Matyas, unam duntaxat per Procuratores Suos instituisset actionem; In cujus quidem processu, dum praefato Domino Suae Illustritatis Plenipotentiarium, post adversae Partis Exceptiones, ac etiam factam ad rei meritum responsionem, tam super iisdem Exceptionibus, quam etiam super petita Exmissione, in praesentia eorundem Poparum controversorum Judicium audire et accipere placuisset; Tunc si quas pro parte Suae Illustritatis Episcopalis, posteriores etiam haberent contra Dominum Provisorem propositiones, nunc simul et semel pro merent, ut auditis adversae Partis responsionibus, ejus etiam actiones proponerentur ac taliter controversia, quo exactius, eo melius ventilatae determinari valeat, iidem Procuratores ammoniti; se a Principali suo, de ulterioribus actionibus, pro hic et nunc proponendi nullum habere mandatum, adeoque imparatos existere responderunt; Quibus taliter auditis et intellectis, alteriusque Actoratus serie, praenotato Domino Provisori concessa, et facta prae foribus Tribunalis Proclamatione legali, universi et singuli Popae controversi, ac praenotatus Dominus Plenipotentiarium etiam

unus post alterum e conspectu Tribunalis nostri, se se foras pro ripientes Judiciio subdlexerunt; Qui quamvis revocati, ac ex post, ut se juri et justitiae sisterent ammoniti, annuere tamen et redire omnino recusarunt, sed fori duntaxat incompetentiam objecerunt; quamvis competentia et incompetentia, jam priori Sedis Deliberato, ac iterato Excelsi Gubernii Regii mandato determinata extitisset; Non secus, etiam Procuratores Suae Illustritatis Episcopalis, tunc adhuc praesentes ad defensionem /21^v/ Causae invitati, se suae Illustritatis, non vero Poparum privatorum conductos et constitutos Procuratores esse, adeoque in Causae defensionem assurgere non posse responderunt. Capitaneatus et Sedes Superior nihilominus mandato Excelsi Gubernii satisfacere intentus, ac in Partium Causae ventilatione et discussione, ad ulteriora procedendo, tam ex earundem Partium actionibus processualiter institutis, quam etiam earum ultro citroque habitis querelis, propositionibus et documentis, in praemissi systematis instrumentum collatis et compilatis, hanc rei veritatem enucleatam et elicitam depraeheudit. Constat tam ex praemissis omnibus, quam etiam ex Documentis productis 1mo. Saepefatum Dominum Provisorem justam habuisse praetensionem, ut a Popis controversis debitam taxam exigat. 2do. Constat ut de Popa Matyas et Popa Sztancs quottam contributionis, in bona jure hypothecario possessa, proportionate inflictam, per assistentiam Magistratus, Incolae pagi Parro, de jure et legitime exigere potuerunt, et poterunt deinceps etiam alii de similibus exigere. 3^{io}. Constat, ut juxta Compilatae Constitutionis Partis 1^{mae}. Titulis 1^{mi}. Articulis 10^{mi}. tenorem ob Templorum occlusionem, item ob cultus et ministerii divini administrationis Sacro Sanctorum Sacramentorum, sepulturaeque mortuorum etcetera neglectum, ac ob alios denique excessus ministerio Ecclesiastico contrarios et incompetentes, Magistratus Popas Officii sui merito ammonere, ac per severiorem (mulctae scilicet) castigationem, ad praestandum debitum ministerium cogere potuit, in casu praecipue, dum seu jussu, seu permissu Suae Illustritatis Episcopalis praemissa per ten/22^v/tata commissa exstiterint: Quam ob rem, dum constet hoc etiam: 1mo. Ut iidem dictis Popae controversi Dominum (Titulus) Joannem Harthman, Provisorem Apaffiano Fiscalis Domini Fogarasiensis Primarium in praemissis, cum apud Excelsum Gubernium Regium, tum apud Inclitum Supremum Rerum Cameralium Directorium, indignis, ac incompetentibus denunciationibus, innocentem et innoxium accusaverint, 2do. Ut eundem spretarum justitiae et legum Patriarum exemplum, 3^{io}. Violentum Praedatorem, 4°. In re mala Capitaneatui consentientem, 5°. Tartarum etcetera appellantes, acerbis, iisque viro honesto indignis terminis diffamatoriis affecerint; Juri proinde et aequitati consonum visum est, 1mo. Ut iidem Popae denunciatores, seorsim et singulatim in emenda linguae, juxta Articulos Districtus Protocollares expressa, et refusione expensarum convincantur, 2do. Ut detractum honorem eidem Domino Provisori, honestae deprecationis palinodia publice restituant, 3^{io}. Ut deinceps similibus denunciationibus et terminis acerbis, diffamationibusque abstineant.

In quorum quidem taliter praemissorum majorem fidem, firmissimumque Testimonium, praedeclaratis super Deliberationibus, determinationibusque nostris, praesentes Literas Nostras Juridictionales, sub Sigillo Sedis nostrae authentico, eorumque quorum interest, manuum propriarum subscriptionibus, adrequisitionem antelati, Perillustris Domini Joannis Harthman, Excelso Gubernio Regio remonstrandas duximus fide nostra nostra et concedendas. Excelsum de reliquo Gubernium Regium dici foeliciterque gubernare deside/22^v/rantes. Datum in oppido Fogaras, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Trigesimo Quarto. Die vero vigesima tertia mensis Currentis Junij. Die videlicet Tribunalis nostri judicialis ultima, in praenotatis.

Correcta per nos

Excelsi Gubernij Regii

Humillimi ac obsequiosissimi Servi

B. Joannes Thoroczka
L. S. Arcis et Districtus Fogaras Supremus
Capitaneus

manu propria

et Aaron Solymosi
L. S. praenotatae Sedis Supremis Judiciariae Nobilium
Districtus et Oppidi Fogaras Juratus Notarius

manu propria